БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР

102 ХОНУК АРТКАН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1967 ч. ИЮЛЬ 27 ЧЕТВЕРГ № 176 (6813).

Өртээ 2 көп.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга тураскааткан делегей аныяктарының ужуражыышкынының

КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргим эштер!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга тураскааткан делегей аныяктарының ужуражыышкынының киржикчилерине изиг байыры Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының болгаш совет улустун өмүнээзинден чедирип тур бис.

Силер, бүгү диптериң аныяк салгалының төлээлери. Улуг Октябрьның кавайы — Ленинградта чыылганынар дыка-ла кайгамчык-тыр. Ленинниң ады — революцияның символу, чаа делегейниң символу. Советтер чуртунга оон чартык чүс чылдыг юбилейиниң бүдүүзүнде силерниң келгениңиерни совет кижилер ленинчи Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле мөлчүкчү тургузугну буза шапкаш, боттарының холунга эрге-чагырганы алган, социализмни тургускан болгаш коммунистиг ниитилелди чедиишкинниг тургузуп турар революсчуларның алдарлыг салгалдарын. ажылчын аңгыны болгаш күш-ажылчы тараачыиларны, бистин чуртувустун бүгү улустарын хүндүлээнинин демдээ кылдыр көрүп турар.

Октябрь революциязының тиилелгези дээш база ССРЭ-ге социализмни тургузар дээш демиселге бистин хөй националлыг Төрээн чуртувустун ажылчы чоннары, улустары хөй моондактарны ажып эртер, эвээш эвес бергелерни болгаш качыгдалдарны боттарының эктинге үүктеп эрттирер ужурга таварышкан. Боо-чепсекти холга туткаш, революцияның чаалал алышыкыннарын камгалаар ужур биске каш удаа таваржып келген. Экономика, эртем болгаш культура талазы-биле мурнакчы туруштарны ээлээн күүлүг социалистиг күрүнениң тургустунганы — ол дээрге бүгү совет кижилериниң чижеллээр чүве чок эрес-маадырлыг чоруу-дур. Коммунистиг ниитилелди тургузарынга бодунун киржилгезин эрес-маадырлыг чоруктун болгаш революстуг дадылганың школазы болдурган ленинчи комсомол, бистин бүгү аныяктарывыс чаа ниитилелди тургузарынга улуг рольду ойнап келген болгаш ойнап-даа турар.

Бодунун төөгүзүнүн бүгү бежен чылдарында Советтер чурту бодунун интернационалчы хүлээлгезин ыдыктыы-биле күүседип, бүгү делегейниң ажылчы чоннары болгаш депшилгелиг күштери-биле хол-холундан туттунчуп алгаш чоруп, бодунун даштыкы өңнүктериниң талазындан күчүлүг делегей деткимчезин доктаамал ап турар. Интернационализмнин, демиселчилерниң бот-бодунга дузалажырының болгаш деткижериниң ол илередиишкини болза социализм чуртларының болгаш делегейниң ажылчын, национал-хосталгалыг, бүгү антиимпериалисчи шимчээшкининиң амыдыралчы күжүнүн болгаш күчүзүнүн эгээртинмес үнер дөзү ол.

Амгы үеде үндезин социал айтырыгларны шиитпирлээри чүгле кижини кижи мөлчүүр чорукту узугкаар дээш, ниитилелди социалистиг үндезиннерге чаарты тургузар дээш, тайбынның болгаш улустарның аймыл чок чоруунун херээ дээш демиселге чедип алдынар апаар.

Келир үениң кандыг болуру ниити демиселге болгаш күш-ажылга силерниң киржилгеңерден хөйүнде хамааржыр турар, аныяк өңнүктер. Чалыыг назынның хуулгаазын хайырлалы — эгээртинмес энергияны, чаартылганың болгаш тургузулганың чүткүлүн шиңгээдип албышаан, политиктиг болгаш хамааты идепкейлиг амыдыралче кирип турар-дыр силер. Кижи төрелгетенниң аас-кежии дээш, тайбың болгаш депшилге дээш чаныш-сыныш чок, коргуш чок демиселчилерниң хөй салгалдарының мөөннээн аажок улуг дуржулгазын салгап ап турардыр силер.

Аныяк салгал ниитилелдиң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдер, бойдуска кижиниң чагыргазын калбартыр, эртемни болгаш техниканы бурунгаар хөгжүдер, космостун кыдыг-кызыгаар чок делгемнерин шиңгээдип алыр апаар. Дарлалдың, реакцияның болгаш дайынның күштери төөгүлүг аренадан эки-турабиле үнүп бербес деп чүве силерге моон-биле кады база билдингир. Кижи угаанының уран эргазын чүгле улустарның эрге-ажыктарынга ажыглаан турар төлээде, материал болгаш угаан-бодал кежиктери оларны тургузуп турар кижилерге хамаарышкан турар төлээде, бөгүн-даа база келир үеде-даа хөй чүүлдерни кылыры негеттинип турар.

Империализм — ол кара сагыштыг болгаш айыылдыг араатан — депшилгениң оруу-биле улустарның бурунгаар баарынга шаптыктаар дээр бодунун оралдажышкыннарынга кандыг-даа араатанзыг чоруктарны үүлгедириниден чалданмайын турар. АКШ-тың Вьетнамда буужар-чүдек дайыны, араб чурттарга удур Израильдың кемниг агрессиязы, Грециядa фашистиг эргилде, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарында колонизаторларның чимзенишкиннери — бо бүгү болгаш өске-даа хөй фактылар империализмниң агрессчи чоруунун күштелгениниң база бүгү-ниити тайбыңга болгаш айыыл чок чоруккa удур өскен айыылдың дугайын херечилеп турар.

Пролетаржы интернационализмниң принциптеринге, улустар аразында тайбыңның болгаш найыралдың хөрээнге шынчы Совет Эвилели агрессияның империалистиг политиказынга, улустарның дүрүм өзугаар эргелеринче, оларның хосталгазынче болгаш хамаарышпас чоруунче халдаашкыннарга удур демиселдиң бирги одуругларынга кезээде турар апаар.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннары-биле бир дөмей, совет кижилер база-ла тайбың байдалга чурттаарын күзеп турар. Бистин улузувустун, оон аныяктарының күш-ажылчы массалыг антузиазми болгаш чогаадыкчы көдүрлүүшкүү социалистиг Төрээн чурттун улам ынайгы чечектелишкининге, оон үлетпүрүн, көдээ ажыл-агыйын, эртемин болгаш культуразын хөгжүдеринге бараан болуп турар. Моон-биле кады совет кижилер делегейниң амгы нарын байдалының чылдагаанында тайбыңның хөрээнге удур өскен айыылды кичээнгейлиг хайгаарап турар.

Империализмниң агрессчи бөлүктериниң идепкейжээни серемчилелди бедидерин, революстуг болгаш депшилгелиг бүгү күштериниң сырыы каттыжыышкынын күштелдирерин шыңгыызы-биле негеп турар. Империализмге удур демиселге чедиишкининиң магадылалы ында. Антиимпериалисчи чаңгыс аай фронтуну быдарадыр болгаш кошкадыр дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарга удур бүгү чурттарның аныяк салгалы ниити күжениишкиннери-биле шиитпирлиг тиржир ужурлуг.

Силериниң ужуражыышкынынар делегейниң депшилгелиг аныяктарының бүгү отрядтарының лайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын улам ынай быжыглаарынга бараан болзун!

Тайбын, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге аныяк салгалдың чаңгыс эви быжыгын турзун!

Л. БРЕЖНЕВ,
СЭКП ТК-ның
Чингине секретары

Н. ПОДГОРНЫЙ,
ССРЭ-ниң Дээди Совединин
Президнумунун Даргазы

А. КОСЫГИН,
ССРЭ-ниң Министрлер
Чөвүлелинин Даргазы

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Октябрьның бо юбилейлиг чылында Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге 20560 тонна эзтти, 25000 тонна сүттү болгаш 2140 тонна дүктү садар хүлээлгелиг. Колхозтар болгаш совхозтар чүгле мал чемнериниң быжыг суурун тургузар болза, ам бо сорулгаларны чедиишкининг шиитпирлеп шыдаар.

Бо чылын Тыва АССР-ниң ажыл-агыйлары малдың 122330 тонна бөдүүн чемнерин болгаш 389452 тонна силосту белеткээр ужурлуг. Республикада өт-сигенниң дүжүү эки.

Мал чемнерин белеткээриниң доктааттынган планын күүседириңге эргежок чугула санныг кадрлар болгаш техника республиканың ажыл-агыйларында бар. Бо хүннерде бистиң республикада мал чемнериниң белеткели кандыг чоруп турарыл?

Июльдуң 24-ке чедир колхозтар болгаш совхозтар ыланғыя чайгаар үнген сигенниң чүгле 15 хуузун ажаап алган. Мал чемнери белеткээриниң темпилери эрткен чылдың бо үезинге бодаарга куду болуп турар. Бо талазы-биле Бай-Тайга болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары онза хөжүдаан. Чижээлээрге, Бай-Тайганың ажыл-агыйлары 4814 тонна сигенни белеткээр тургаш, чүгле 560 гектар черниң сигенин кескен, ол сарааттаттынмаан. Бии-Хемге 16163 тоннаны белеткээр турда, ам чүгле 168 тоннаны сарааттап алган. Эрзин, Таңды, Тес-Хем, Каа-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик районнарда байдал база-ла багай.

«Тес-Хем» совхоз чүгле 53 гектар черниң сигенин кезип ажаагаш, сөелгү хүннерде аная турупкан. Ында мал чемниниң белеткелинде чүгле 9 кижи, 2 трактор ажылдап турар, ынчаарга хемчээл талазы-биле ол-лаышиаш Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң сиген кезилдезинде 167 кижи ажылдап турарын маңаа деңнеп чугаалаар хөрек.

Ниитизи-биле республиканга сиген кезилдези орайтап эгелээн, сигенни кезип эгелээриниң эң хоолулуг өйүн хөй-хөй ажыл-агыйлар эрттирипкен. Ынчаарга мал чемнери ажаар техниканың белеткели кандыгыл? Июльдуң 24-те медээ-биле алырга, Улуг-Хем, Бии-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларында сиген кезер машиналар, дырбааштар, сиген белер болгаш сарааттаар машиналар белен эвес турган, белен дээр машиналар үүктелдиг ажылдап турар.

Ажыл-агыйларның хөй нуруузу силостаашкынче ам-даа эгелеп кирбээн. Будук-бүрү чемнерни белеткээринче массалыг кирген ажыл-агый чок. Сигенни кезери-биле оны бөлүп сарааттаарының аразы кончуг үүктелиишкининг болуп турар.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны болгаш оон чарчерде салбырлары ажыл-агыйларда мал чемнери белеткээр техниканы септээринге артыын кезектер-биле хандырарын кончуг багай организастап келген. Оларның ажыл-агыйларга берген машиналары болгаш дерилгелери четпес кезектелиг болгулаар. Чижээ, «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг салбырының «Найырал» совхозка берген сиген белер машиналары септелге чоника ажылдап шыдабас болган.

Мал чемнериниң белеткелинде мындыг хөжүдаашкынның кол чылдагааны болза СЭКП-ниң чамдык райкомнарының, райкүүскомнарның болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелериниң организастыг ажылының кошкаанда болуп турар. Бо болза ыланғыя үстүнде айыттынган районнарга болгаш ажыл-агыйларга дорт хамааржыр.

Көдээ ажыл-ишчилериниң бо айтырыг талазы-биле кол сорулгазы — мал чемнериниң белеткелиниң темпизин дүргедедири, кижилерниң болгаш техниканың бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырары болур. Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде сиген кезилдезиниң талазы-биле ажылдап кылган планнарның канчаар күүсеттинип турарынга хүн бүрүнүң контролун тургузар, моон-биле холбаштыр социалистиг чарыштың түңнелдерин беш хонуктап үндүруп, оон түңнели-биле илерээн четпестерни чайладырының хемчеглерин ол дораан ап, ажылдың шынарын бедидеринче кол кичээнгейни салыр херек. Мал чемнериниң белеткекчилеринге хамаарыштыр моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиннерниң хемчеглерин чугулага көрүп, оон-биле ажылдакчыларның бот-идепкейин улам бедидер ужурлуг.

Мынчангаш малдың бөдүүн болгаш шыктыг чемнериниң белеткелин тараа ажаап алышкынының бетинде доозар дээш бүгү хемчеглерни алыры — партия, профзвилел, комсомол организацияларының, ажыл-агыйлар удуртукчуларының бо хүннерде дайынчы сорулгазы ол.

Мал чемнерин сарааттаарының болгаш силостаарының шынарынче онза кичээнгейни салыр, ыланғыя силос салырының хуусаазын кызырар, маңаа агаар-бойдустун таарымчалыг үезин эң долузу-биле ажыглаар. «Улуг-Хая» совхозка турганы ышкаш, ажылга 11 шакта үнгеш, 5 шакта чаныш келир байдалды болдурбас.

Мал чемнериниң белеткелинде турарларның амыдырал-чурттталгазынче онза кичээнгейни салган турары билдингир. Оларның садыг, эмнелге, аъш-чем хандырылгазын эң бедик деңнелге тургузары болгаш политиктиг, культура-массалыг ажылды эки организастаары СЭКП райкомнарының, райкүүскомнарның, ажыл-агыйларда партия организацияларының соңгаарладышкын чок сорулгазы. Амгы үениң чугула темаларынга илеткелдер, лекциялар, беседалар кылырын, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерттерин, кино көргүзүглерин доктаамал организастаарынче, хана солуннарының, агитхуудустарның өйүнде үнүп турарынче, мурнакчыларны илереткен көргүзүг самбыраларын долдурарын доктаамал болдурарынче болгаш көскү агитацияның өске-даа хевирлериниче кичээнгейни күштелдирер.

Бо чылын мал чемнерин белеткээр талазы-биле районнарда он хонуктарның онаалгалары бар болгай, оны ыяап-ла күүседил турарын чедип алыры чугула, ол чорук мал чеми белетиээриниң темпизин дүргедедиринге улуг идигни бээр.

Мал чемнерин чежени, кандыг хуусаада белеткээр талазы-биле салбырларда, бригадаларда, звеноларда чедирген онаалгаларның күүселдезин шыңгыы хынап турар болгаш мал чемнериниң белеткелиниң комплексилиг механизастаашкынын хандырар талазы-биле кичээнгейни күштелдирип, маңаа мурнакчы болганнарның дуржулгазын чер болганга нептередир хемчеглерни тускай эртемниглер алыр ужурлуг.

Юбилейлиг чылдың алдынган социалистиг хүлээлгелерин чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап тургаш, мал чемнериниң быжыг суурун бистиң республиканың көдээ ажыл-ишчилери тургузуп шыдаар.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧАЛЫЫ НАЗЫНЫ ЛЕНИНГРАД ХООРАЙДА

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Ам Ленинград бүгү диптериң 118 чурттарыбиле чалыы назын оруктарын дамчыштыр харылаа тудуп турар. Совет күрүнеңиң 50 чыл оюнга тураскааткан ужуражыышкынга киржир дээш, маңаа даштыкы чурттарның аныяктар организацияларының, чурттун эвилелдешкен республикаларының 700 ажыг төлээлери келген.

Аалчыларлыг шуужүп келген автобустар кудумчуландыр тургулаткан, чон аразы-биле арай деп эрткилээн. Революция хоорайының чалыы назыны аныяктар делегей аныяктарының өмүнээзинден келген төлээлерни моондак-моондак чайгы чечектерлиг, хүлүмзүрей-хүлүмзүрей найыралчы чолугуп, бодавыже, ыршоорлуг уткуп келген. Аңгы-аңгы улустарның чалыы үнүер каттышкан ырлары Ленин хоорайының эртенги хүн куттулган кудумчуларында чаңгыланып үнген.

Оон шиметтингени айыраң-шокар өннерлиг болгаш байырлалчы. Кол магистраль—Нева кудумчузунун кырын дургаар—«Делегей аныяктарының ужуражыышкынының киржикчилерине байыр!» деп бижээн улуг лозуңнар киискээн. Невада ак хар дег сайгылгаан чырыктыларын туктар өң кыир каастаан. Ужуражыышкынның хөй метр дурттуг эмблемазы: «Октябрь болгаш аныяктар 1967» деп бижээн богаалар куржалган делегей бөмбүрээ «Октябрьская» деп аалчылар бажыңының ханазын каастаан, ону оон ээлери делегей аныяктарының төлээлеринге бүрүнү-биле берип каан....

Ленинград черинге оларның баштай баар оруу—он энерелдиг черлерин, улуг Ленинниң ады-биле холбашкан черлерни таварты артер. Финлянды вокзалын, Разливти, Смольныйны таварты баар. Олар төөгү-биле мөңге холбашкан.

Ужуражыышкынның киржикчилери делегейге эң баштайгы социалистиг күрүнени тургузары дээш амытының берген революция маадырларын хүндүткээриниң өзулалын кылгаш, Марс шөлүнге келген. Олар чырык чаагай келир үе дээш боттарының амы-тының бергеннерни мөңге оттун чаныга кезек када ыыт чок хүндүткээн. Делегей аныяктарының төлээлери 900 хүн дургузунда үргүлчүлеп келген, чижеглел чок бүзээлээшкиннин үезинде революция хоорайын камгалап алган чүс-чүс мун ленинградчыларның шудургу маадырларынга мөгейген. Олар тураскаалдыг Пискарёво хөөрүнге Ие-Төрээн чуртка тураскаалдың дозуңге чечектер салган.

Аалчыларны уткуп алырынга Таврия ордузу белен, аңаа Ильичиниң чугаазы хөй удаа чаңгыланып тораан. Смольныйдан ырак эвесте ол ордунун делгем залдары болгаш аалчылар турар өрээлдери бөгүн аныяксый-ла берген.

Ордунун улуг баганалары беш орден лентелары-биле — социализмни болгаш коммунизмни эң баштай тургузуп эгелээн күрүнениң чартык чүс чыл дургузунда төөгүзүнүн депторинге Совет чурттун аныяктарының мөңге демдеглеттирип киргген дайынчы, күш-ажылчы шылгаралдары дээш Төрээн чурттун ленинчи комсомолга тывыскан беш шаңналдарының херечиин-биле каастанган... 10 шак. Ужуражыышкынның эгелээнии медээ үннери дыңнаткан. Зал кезек када шыпшыг апаарга, адыш часкаашкыннары катап шуурган дег хөлзеп үнген—ужуражыышкынның президиумунга — ленинчи революстуг гвардияның хоочуннарынга, чурттун сураглыг күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга, делегейниң эң улуг аныяктар организацияларының төлээлеринге аныяктарның байыр чедиргени ол.

Залга олурганнар эң аныяк ленинградчыларны бут кырынга тура уткаан. Кызыл сылдыстыг буденнийжы бөрттер кеткен пионерлер аалчыларга кызыл чечектерни белек кылдыр сунган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга тураскааткан бүгү делегей аныяктарының ужуражыышкынын ССРЭ-ниң аныяктар организацияларының комитединиң даргазы В. Г. Яровой ажыткан. В. Г. Яровой ук ужуражыышкынның киржикчилерине эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин байыр чедиргеи чагаазын чоруткан деп дыңнаткан. Байыр чедиргеи чагааны СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунун кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград обкомунун бирги секретары В. С. Толстиков номчуп берген.

Делегейниң аныяктарынга чаагай чагыгларын берген партиянын, Совет күрүнеңиң болгаш чазактың удуртукчуларының сөстери залды ханызы-биле хайыыктырган. Залга үр соксавас адыш часкаашкыннары болган.

(Уланчызы 2-ги арында).

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Калбаа-биле таныжып турар

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтун парткому болгаш салбырларда, бригадаларда партия эге организациялары СЭКП Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин ажылчы чоннун ортузунга таныштырарын калбаа-биле чорудуп турар. «Улуг-Хаяның» девискээринге 11 черге 538 кижиге Тезистерни таныштырган.

— Ол төөгүлүг документ бистиң көдээ Советтиң девискээринге бүгү чурттакчы чонну сорук киргген. Ында кайгамчык бодалдарны коммунизмниң аныяк тургузукчуларынга арттырган. Бистиң көдээ Совет чурттакчы чоннардан юбилейлиг чылдың дургузунда 13 центнер дүктү күрүнеге садар тургаш, 27 центнер ыыдыр ажыр күүседкен. Чурттакчы чоннардан чартык чылда 5 тонна аът киирериниң орнунга 9700 кг ыыдыр база ажыр күүседкен. Көдээ Совет көдээ ажыл-агыйның үндүрүүн 101,3 хуу, бот онаалганын чыыдазын — 101,5 хуу күүседкен. Ол чедиишкинге доктаавайн моон соңгаар уламна күжениишкиннер-биле ажылдаар ужурлуг бис—деп, Биче-оол Иванович Самбуга Тезистерни таныштырып турда чугаалаан.

Ол улуг ужур-уткалыг документини «Улуг-Хая» совхозтун чер бүрүзүнде калбаа-биле таныжып турар.

Д. АРАНЧАА.

Салбырның сигенчилеринде

Барыын-Хемчик районнун «Шекпээр» совхозунун Биче-Тей салбырының ажыл-ишчилери ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш июль 10-да эгелеп кирген.

Бо хүннерде салбырның эң-не сигенниг чери Көп-Кежигниң алаактарында ажыл хайыышкынныг чоруп турар. Сиген кезилдезинде 5 звенода 51 хол кадыыры, 2 машиналыг трактор, аттың, тракторнун бир грабили ажылдан турар. Кескеш хөпээнээн сигенни тускай тергелиг 4 трактор-биле чоогунда Суг-Кажаа суг-бараан фермазынче сөөртүп турар. Ында сараат салыр тускай кижилерни база быжыглаан. Ынчангаш сиген кезилдезинде бүгү-ле ажылдар чөп хуваатынган болгаш эки организастыг чоруп турары мактанчыг.

Салбырның сигенчилери эрткен он хонуктун иштинде ниитизи-биле 57 га черниң сигенин кескеш, оон 29 тонна сараатты тургускан болгаш 27 га черниң сигенин хөпээнээн.

Сиген кезикчилеринден аңгыда будук-бүрү чыыр бир бригаданы база ында тургускан. Олар ам 12 тонна будук-бүрүнү чыгган. Бо ажылда школачылар болгаш суурнун хөрээженнери идепкейлиг киржип турар.

Сигенчилер аразында социалистиг чарышты калбарткан, ону түңнеп турар. Баштайгы он хонуктун түңнелинде сигенчи звенолардан биргв черни Борис Монгуштун 11 кижи составтыг звенозу алган. Звенонун кежигүнцери ниитизи-биле 13 га черниң сигенин хол кыдыыры-биле кезип хөпээнээн. Оларның соонда Куулар Өктек-оолдун звенозу чоруп турар.

Чамдык четпестерни илередирге мындыг. Сигенчилер-даа, ында ажылдап турар механизаторлар-даа бригада төвүнге хонмайн, суурже чаныш кээп турар. Ынчангаш ажылче үнери кончуг орайтаар. А кежээ база-ла 4—5 шакта чаныш чоруптар. Бир эвес мынчаар ажылдаар болза 1250 тонна сиген, 50 тонна будук-бүрү чыыр план күүсеттинмейн барып болур дээрзин салбыр баштаар чери өөренип көрзе эки. Ол ышкаш сигенде техника кончуг эвээш, бүгү ажыл хол-биле кылдынып турар.

Х. МОНГУШ.

Бии-Хем районда «Хадың» колхозтун Дерягино деп черде ийнги хову бригадазының 32 кижи составтыг механизастаттынган звенозу бригадир Михаил Маный-оолдун удуртулгазы-биле сиген кезилдезинде ажылдап турар. Олар аңаа 200 ажыг тонна сигенни белеткээр ужурлуг. Бир дугаарында тракторист П. Байкараның агрегады кезип кирипкеш, баштайгы хүнде-ле, ДТ-75 тракторга сиген кезер 3 машинаны кожуп алгаш, 18 гектар черниң сигенин кескен—нормазын 2 гектар ажырган.

— Ам бо турар черивиске сиген кезилдезин ийн хире хонгаш доозар бис, оон соонда Азөөтке барып, 400 гектар хире черниң сигенин ажаап кириптер бис — деп, бригадир чугаалады. Бригадир Маный-оолду ажыл хүнүнде тывары берге. Ол сиген кезикчилерни кезип чоруп турар, чаңгыдаа участок оон кичээнгейиннден дашкаарлавае. Ынчангаш мал чемни белеткээриниң талазы-биле онаалгазын ажыр күүседип шыдаарынга бригаданың кежигүннери бүүрелдиг. Оларда сиген кезилдези кидин-түлүк, механизаторлар бүгү күжүн үндүрүп ажылдап турар болгаш сарааттар көвүдеп турар.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талаадан) бригадир М. Маный-оол. Сарааттаашкын үеин.

А. Остапчуктун сөзү болгаш фотолары.

Көдээ тудугжулар

Шагаан-Арыгда № 586 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның көдээ тудугжулары юбилейлиг чылдың бирги чартында чурттала тудуунун талазы-биле чедиишкиннерлиг ажылданнар.

«Найырал», «Улуг-Хая», «УТКА 25 чылы» совхозтарда болгаш «Күш-ажылдың хостуу», «Х Улуг хурал», Жданов аттыг колхозтарда 19 ийн аал иштн чурттаар, 7 чаңгыс квартиралыг бажыңнарны туткаш, ажыглалга киирген. Чартык чылда 1420 дөрбелчин метр шөлдүн орнунга 1658 дөрбелчин метрни тудуп, планын 118 хуу күүсеткен.

Чуртталга тудуунда Красногор, Аракчаа, Төкел-оол оларның удуртканы бригадалары онза эки ажылдап турар. Бо хүннерде Шагаан-Арыг хоорайда 2 квартиралыг ийн чуртталга бажыңнарын дужаган. Красногорның бригадазы Чодураның бойдус чурумалдыг чараш черлериндe пионер лагериниң ийн квартиралыг үш бажыңнарының бирээзин-не план өзугаар 45 хонук тудар тургаш, 1 ай иштинде тудуп, айның планын 233 хуу күүсеткеш, тиилекчи болган.

О. КОРОДА.

Чыл планын күүседир дизе...

Республиканың колхозтары, совхозтары мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чартык чыл планын чедиишкиннинг күүсеткенин чоокта чаа болган республика Наадымынга демдеглээн болгай. Июль 1-ден бээр республика чыллыг планын күүседип кирипкен.

Чылдың планын күүседиринче шилчээн соонда байдал кандыг апарганын июль 20-ниң медээзи-биле ап көрээлиңер (хуу-биле).

РАЙОННАР	СҮТ	ЗЪТ	ДҮК
Таңды	66,8	37,1	66,1
Бии-Хем	64,1	33,0	78,2
Каа-Хем	61,5	26,9	101,9
Кызыл хоорай Совети	61,3	56,0	25,6
Барыын-Хемчик	60,9	36,2	75,0
Чөөн-Хемчик	57,2	24,9	78,2
Тожу	53,5	37,1	80,0
Улуг-Хем	53,3	24,4	74,7
Бай-Тайга	51,9	18,9	53,2
Тес-Хем	48,3	25,0	61,6
Өвүр	48,1	30,0	63,2
Эрзин	43,5	27,4	86,6
Республика	**59,8**	**29,4**	**71,4**
Эрткен чылдың бо үезинде турганы	61,2	25,3	71,7

Бо саннардан ап көөрге, күрүнеге сүт, дүк садар планның күүселдези эрткен чылдың бо үезинин деңнелиндeн кудулап турар, а эът садарының хуузу эрткен чылдыындан шоолуг эвес ажып турар-дыр. Сүт садарының чыл планын Тес-Хем, Өвүр, Эрзин районнар 50 хуу безин чедирбээннер, шынында бо үеде район бүрүзү 60 хуудан куду эвес күүседкен турар болза, чыл планы чылдың төнчүзүнде күүсеттинер ужурлуг.

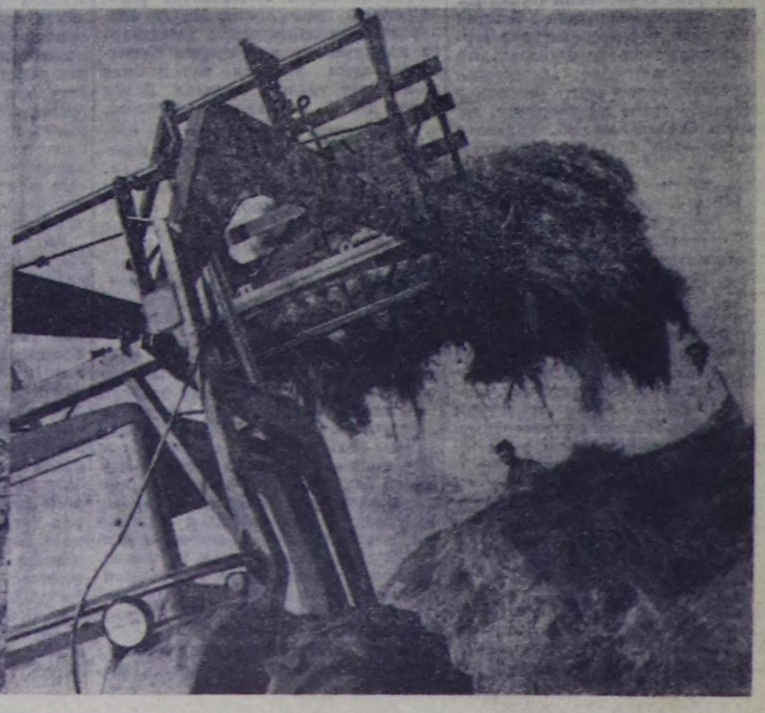

СЭКП ТК-ныҥ Тезистериниҥ бүгү делегей ужур-дузазы

СЭКП ТК-ныҥ «Октябрьныҥ социалистиг Улуг революциязыныҥ 50 чылы» деп Тезистерин парлалгага чырытканы—бистиҥ хүннеривисте бүгү делегей ужур-дузалыг улуг болуушкун болур.

Бистин революциявыстың бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын, делегейге баштайгы социалистиг күрүнеиҥ тургустунганын,—бо шылгарангай болуушкуннарыҥ делегей төөгүзүнүҥ оон ыңайгы хөгжүлдезинге улуг салдарлыын ол Тезистерде ылаптыг тодаргай көргүскен.

Улуг Октябрьныҥ 50 чылын төлептиг уткуурунга бүгү кижи төрелгетен белеткенип турар бо хүннерде делегейиҥ улустары бистиҥ чуртувуста—социализмниҥ төрээн чуртунда кайгамчык болуушкуннарже ханы кичээнгей-биле көрүп турарлар. Ол кандыг чуртул, совет кижилер бо бежен чыл дургузында экономика болгаш культура хөгжүлдезинге чүүн чедип алганыл, олар канчаар чурттап турарыл, делегей политиказынга Совет Эвилели кандыг рольлу ойнап турарыл, оон политиказы чүл, совет кижилер кандыг идеалдар-биле чурттап база оларны чүү чүве сорук киирип турарыл? Шак бо айтырыглар бүгү кижи төрелгетениҥ кичээнгейиниҥ төвүнде.

Хамыктың мурнай, бүгү делегейниҥ ажылчы чоннары бистиҥ экономика талазы-биле чедиишкиннеривисти, ажыл-агый тургузуушкунувусту, бистиҥ чуртувус кандыг база чүү хире хемчээлдиг продукция бүдүрүп үндүрүп турарын сонуургап турар. Олар социализм болгаш коммунизм дугайында медереп билип турарлар болгаш бүгү делегей байдалынга Совет Эвилелиниҥ салдары оон-биле кол тодаргайлаттынар.

Бо талазы-биле чүүү көргүзерил, чүүүҥ дугайында чугаалаарыл—ол бүгү бисте бүрүн бар. Совет эрге-чагырганың чартык үүс чыл догуннаанының дургузунда дайынга болгаш улус ажыл-агыйын катап тургузарынга чээрби чыл негеттинген-даа болза, үлетпүр продукциязының ниити хемчээлиниҥ талазы-биле бистиҥ чурт Европада бирги, делегейде — ийиги черни ээлеп турар.

Улуг Октябрь революциязының бүдүүзүнде бистиҥ чуртувус хөгжүлде талазы-биле эҥ-не чыдып калган чурттарың бирээзинге санадып турган. А ам кандыг кайгамчык сайзыралдыг бис? Бистиҥ экономиктиг хөгжүлдевис дугайында бистиҥ дайыннарывыс чүүү чугаалажып турарын маная көрээли. Чоокта чаа «Нью-Йорк таймс» деп буржуаз америк солун мынчап бижээн: «Совет Эвилели делегейде эҥ-не күчүлүг болгаш салдарлыг ийи чурттуҥ бирээзи. Оон чонунуҥ амыдырал деннели чурттуҥ бүгү төөгүзүнүҥ дуртузунда эҥ-не бедик чадаже кедүүлген. Эртем болгаш техникага, музыка болгаш литературага Совет Эвилелиниҥ салыышкынының ачызында делегей улам бай апарган».

Бистиҥ чурттуҥ улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниҥ темпизи кончуг шалыпкын. Кан бүдүрери ышкаш чугула көргүзүгнү чижекке алыылы. 1913 чылда Россия 4,3 миллион тонна кан бүдүрген, 1946 чылда ол — 13,8 миллион тонна болган. Ынчан Москва хоорайның соҥгукчуларының хуралынга чүве чугаалап тургаш, И. В. Сталин чылда 50—60 миллион тонна кан бүдүрер күүсүлдиг болганын чугаалаан. Ынчаарга АКШ 1929 чылда-ла 50 миллион тонна канны бүдүрүп турган. А эрткен чылын Совет Эвилели 97 миллион тонна канны бүдүрген. АКШ-тың айыылзыныҥ турары Совет Эвилелиниҥ экономиктиг хөгжүлдезиниҥ бедик темпизин буржуаз экономистер безин миннир ужурга таваржып турарлар.

Бистиҥ экономикавыстың дүрген өзүлдези совет кижилерниҥ амыдыралының болгаш күш-ажылының байдалының үргүлүү экижип турарының үндезини болур. А кажан капиталистиг чурттардан бистиҥ чуртувуска келген аалчылар бистиҥ амыдырал деннеливистиҥ бедээнин шуутла магадап ханмастар. Чижээ, бистиҥ республикага Латин Америка чурттарындан — Бразилиядан, Аргентинадан, Мексикадан, Сальвадордан келгеннер халас медицина хандырылгалыывысты, халас өредилгелиивисти, бисте ажыл чок чоруктуҥ чогун болгаш ажылчы чоннар дугайында бистиҥ күрүневистиҥ сагыш салыышкынын сеткил ханып магадааннар.

Совет Эвилелиниҥ экономиктиг күчүзү капиталистиг делегейге улуг революсчу салдарны чедирип турар. Совет Эвилели 102 чурттар-биле садыг харылзаалыг болгаш 48 чурттар-биле бүгү талалыг экономиктиг харылзаалардыг. Ол харылзааларны деҥ эргениҥ ёзузунга, бот-боттарынга ажыктыг болурунуҥ байдалынга үндезилеп боттандырып турар бис.

Бүгү делегей байдалының дугайында беседалар болгаш лекциялар кылып тургаш, бистер, лекторлар, бистиҥ күрүневистиҥ экономиктиг харылзааларының дугайында чамдык эштериҥ шын эвес билиишкини-биле база бо-ла таваржы бергилээр бис: ындыг хөй чурттар-биле экономиктиг харылзаа тудары бистиҥ күрүнениҥ күчү-шыдалын кошкадып, бистиҥ улузувустуҥ материалдыг байдалын суларадыптас чүве деп айтырлардаа бар болгулаар. Ол дээрге чазыглыг бодалдар-дыр. Чүге дизе бистиҥ өске чурттарже үндүрүп турар чиг-эдивис, дериг-херекселивис болгаш өске-даа чүүлдеривис чылда алыр бүгү национал орулганың 0,2—0,3 хуузундан ашпас болгай. Мындыг болганда ол хире хууну халас-даа бээр болзувусса, биске кандыг-даа каража турбас. Бо айтырыгныҥ үүгле экономиктиг талазы-дыр. Ынчаарга мооҥ-биле кады эҥ чугула факторну— политиктиг факторну чугулалап көөр ужурлуг бис. Мынчангаш бис интернационалистер болганывыста боттарывыстың ажыл-чорудулгавыстың үезинде бүгү делегейниҥ ажылчы чоннарының мурнунга интернационалчы хүлээлгевис дугайында кажан-даа уттуп болбас ужурлуг бис. Ада-чурттуҥ Улуг дайынының үезинде чүгле Төрээн чурту фашистиг эжелекчилерден хостаар дээш эвес, а харын фашистиг калчааралдан бүгү делегейни хостаар дээш, чер кырынга социализмниҥ идеяларын калбартыры дээш 20 миллион совет кижилер боттарының амы-тынын бергеннер.

Оон ыңай, боттарының аас-кежиктиг хостуг шолээн догуннаашкыны дээш социалистиг чурттар Совет Эвилелинге, совет улуска өөрүп четтириишкинин илергейлээр ужурлуглар деп дөрт чугаалап болур бис. Бир эвес Совет Эвилели дузалаваан болза Польшага, Болгарияга, Румынияга, Чехословакияга, ГДР-ге социалистиг революция чоокта тиилевес турган, а ол тиилелгелериҥ ужур-дузазы бүгүдеге билдингир. Оон түүнели чүү болганыл дизе, Совет Эвилели ам чааскаан эвес, а өске социалистиг чурттар-биле кады капиталистиг делегейге удур турҗып турар. Ооҥ-биле кады социализмниҥ делегей системазы тургустунган — ол дээрге чер бөмбүрээниҥ девискээриниҥ дөрттүҥ бир кезиин ээлеп, чурттакчы чоннуҥ үштүҥ бир кезиинден хөйү болуп турар болгаш делегейниҥ үлетпүр продукциязының 38 хуузун бүдүрүп, делегейде бүгү болуушкуннарга экономиктиг, политиктиг, идеологтуг улуг салдарны чедирип турар Европаның, Азияның болгаш Латин Американың социалистиг 14 күрүнелери болур.

Ам бис чаҥгыс эвес бис, кажан империалистер вьетнам, куба, араб улустарның хосталгаже болгаш социализмче оралдажыышкының бөөй тудар дей бээрге: «ынчап бажыңар эттенмеңер!» деп шыҥгыы сагындырарывыска, ол анаа сөс эвес, а ооҥ артында Совет Эвилели баштаан бүгү социалистиг лагерьниҥ күрүнелери турар деп үвени миннир ужурга таваржып турарлар.

Ийе, чамдык таварылгаларда экономиктиг болгаш шериг-даа талазы-биле дузаны ону хереглээн чуртка халас чедирип-даа турар бис. Империалистиг дайынзырактарга удур маадырлыы-биле демисежип турар вьетнам, куба болгаш өске-даа улустарга шак-ла ынчаар дузалап турар бис.

Черле ынчаш, Совет Эвилелиниҥ, социалистиг системаның экономиктиг харылзаалары делегей ареназынга улуг политиктиг болгаш революсчу салдарлыг. Бистиҥ экономиктиг харылзааларывыс дугайында чамдык чижектерден маная айтыылы. Кады ажылдажылганың эгезинден эгелээн, 1967 чылдың январь бириҥ түүнели-биле алырга даштыкы чурттарга чеди миллиардтан хөй түүнүг рубльдиҥ чээлизин тывыскан бис. Оларның аразында чаа хөгжүп турар чурттарга барык-ла 4 миллиардты берген (Даштыкы садыг министерствозунуҥ шугуму-биле чээлини санаваска). Бистиҥ чээлилеривистиҥ ниити хемчээлиниҥ 70 хуудан хөйү чаа хөгжүп турар чурттарның үлетпүрүнүҥ хөгжүлдезинге, 9 хуузу транспорт болгаш харылзаага, 7 хуузу көдээ ажыл-агыйга болгаш арткан адырларга барык-ла 13 хуузу чарыгдаттынып турар. Бистиҥ дериг-херекселдеривис, тускай эртемниглеривис-биле кады ол чурттарже социалистиг идеяларны, социализмни апарып турар. Үүгле сөөлгү беш чылдарда чаа хөгжүп турар чурттарга 120 мүҥ бедик мергежилдиг ажылчыннарны болгаш техниктиг ортумак биилиг национал кадрларны белеткеп берген бис. Дайын сөөлүндеги чылдарда 50 мүҥ тускай эртемниглеривисти ол чурттарже командировкалаткан бис. Олар ол чурттарга чурттап турган, оларның чурттакчыларынга Совет Эвилелиниҥ, социализмниҥ дугайында чугаалап, улам бурунгаар базымны кылырынче оларны сорук киирип турар.

АКШ-тың империалистери Совет Эвилелиниҥ экономиктиг, эртем болгаш техниктиг чедиишкиннериниҥ дугайында бистиҥ дээштиг пропагандавыстың салдарын база өөреним көрүп, оон ужур-дузазын кудуладырын бар шаа-биле оралдажып турар. Орта хамаарыштыр бир мындыг чижекти көрээли. 1966 чылда АКШ-тың конгрезиниҥ бадылаан төлевилери ёзугаар, Колумбия хемге тудар Гранд-Кули гидростанцияга хереглээр, бирээзи-ле 600 мүҥ киловатт күчүлүг алды генераторну кылырын шиитпирлээн. Ындыг күчүлүг турбиналарны болгаш генераторларны кылырының дүржүлгазын үүгле чаҥгыс Совет Эвилели шиҥгээдип алган болгай. Ынчаарга кайызы-даа 500 мүҥ киловатт күчүлүг ийи генераторну Красноярск ГЭС-те тургускан, а чыл төнчүзүнге чедир сес ындыг генераторну аңаа тургузар. Ынчангаш ындыг күчүлүг генераторлар кылырының талазы-биле Совет Эвилелиниҥ дүржүлгазы-биле деннежир дээр болза, америк болгаш даштыкы кандыг-бир фирма улуг чарыгдалды үндүрер апаар. Ол чорук АКШ-тың чагырыкчы болуктериниҥ болгаш фирмаларының аразында улуг дүвүрээзинни болдурган. АКШ-тың иштики керектер министерствозунуҥ бир дүжүмеди ол дугайында мынчаар шыжыгып чугаалаан: «Кадыыр болгаш маска», азы «Ону Минскиге кылган» деп бижиктиг делегейде эҥ-не күчүлүг генераторларны бистиинге салырга черле канчап таваржырыл, адаарганчыг, шугулданчыг-дыр». Делегейде баштайгы социалистиг күрүнени империалистериҥ көөр хөөн чогу моон безин тодаргай көстүп турар-дыр.

Бис оон качыгдавас бис, чүге дизе кадыыр болгаш маска чураан бистиҥ муҥ-муҥ машиналарывыс болгаш механизмнеривис Европа, Азия, болгаш Африка чурттарында чедиишкинниг ажыглаттынып турар. Совет дериг-херекселге чагыглар база черле дыка хөй.

Чаа беш чыл планын чедиишкинниг боттандырары-биле холбаштыр Совет Эвилелиниҥ экономиктиг күчүзү улам улгадыр. Бүдүрүлгениҥ ниити хемчээлиниҥ болгаш эҥ чугула продукциялар бүдүрер талазы-биле бистиҥ үлетпүрүвүс бирги чартык чыл планын ажыр күүсеткени ооҥ ылаптыг барымдаазы болур.

Ам бүгү совет улус Улуг Октябрьның 50 чылын төлептиг уткуурунга белеткенип, боттарының келир үезинче бүзүрелдиг көрбүшаан, ленинчи партияның иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн долузу-биле деткип турар. А бистиҥ дайзыннарывыс бистиҥ чуртка, бүгү революстуг күштерге удур кара сагыштыг пропагандазын күштелдирип, Октябрьның идеяларының, Совет Эвилелиниҥ бүгү делегейге улуг салдарлыын кошкадырын ораалдажып турарлар. Вьетнамда болгаш Чоокку Чөөн чүкте агрессияның күштелип турары оон тодаргай барымдаазы болур. Ынчалза-даа бистиҥ чурттуҥ болгаш бүгү социалистиг лагерьниҥ экономиктиг, шериг, политиктиг күчүзүнге, бүрүҥгаар дешилгелиг бүгү кижи төрелгетенге даянгаш, СЭКП ТК болгаш Совет чазак ленинчи даштыкы политиканы чедиишкинниг чорудуп, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга таарымчалыг байдалдарны тургузар, социалистиг чурттарның чаҥгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаар, национал-хосталгалыг шимчээшкинни деткиир болгаш чаа хөгжүп турар аныяк күрүнелер-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы боттандырар, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериҥ тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптерин хажык чок сагыыр, империализмниҥ дайынзырак күштериҥе шиитпирлиг өйтүр шавыышкынны бээр, чаа дайынның халавыындан бүгү кижи төрелгетенни чайладыр дээш шудургу ажылдап турар.

Бистер, совет кижилер, делегей байдалының нарын болгаш дүшкүүрлүүн эки билир бис, оон-биле кады боттарывыстың күжүвүске бүзүревиштаан, ленинчи партиявыстың болгаш совет чазаавыстың шыныг чөптүг политиказын чүректиҥ ханызындан деткип турар бис.

А. ЕМЕЛЬЯНОВ,
СЭКП Тыва өбкомунуҥ лекторлар бөлүүнүҥ удуртукчузу.

Эрзинчилер юбилейге

Октябрьның 50 чыл оюнуҥ төөгүлүг байырлалынга чедиишкинниг ужуражыры-биле Эрзин районуҥ ажылчы чону социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, оон күүселдези дээш чыл эгезинден бээрле шудургу ажылдап келген. Районуҥ колхозтарында, бүдүрүлге болгаш албан черлеринде база тус-тус кижилерниҥ аразында калбарган чарышты амыдыралга боттандырарынче угланган ажылды партия райкому, черчерде партия организациялары баштап, чон ортузунга партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылды бедик деннелге тургузуп, улуг күжениишкинни үндүрүп турар. Оон-биле кады Советтер органнары, ажыл-агый, хандырылга, культура албан черлери боттарының организакчы ажылын эжиктеп.

Социалистиг чарыштың негелделерин кижи бүрүзү билир кылдыр танылга ажылын калбартып чорутканы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш кижилериҥ хууда харыысалгазын бедиткен. Район чылдың бирги чартында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга эки түүнелдерлиг болган. Ылаҥгыя мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар хүлээлгелер чедиишкинниг күүсеттинген.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле Ленин аттыг колхозтуҥ көргүзүү эки болган. Ол колхозка СЭКП райкомунуҥ болгаш райкүүскомнуҥ колхозтар аразынга шилчиир кызыл тугун тывыскан болгаш ук артельди партия райкомунуҥ чанында күш-ажылчы алдарының тугунга киирген. «Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтар чартык чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериниҥ болгаш садарының планныг онаалдаларын ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунче үнген. «Чаа орук», Ленин аттыг колхозтарның сүт-бараан фермалары (эргелекчилери эштер Даландай, Дешки) чартык чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш «Коммунизмче орук» колхозтуҥ сүт-бараан фермазы база эки ажылдаан. Мурнакчыларның одуруу улам-на калбарып турар. «Чаа орук» колхозтуҥ саанчылары Н. Шулуу, И. Бойдаан, Ленин аттыг колхозтуҥ Ч. Ханды, С. Хорлуу, «Коммунизмче оруктуҥ» А. Кылгыыдай, «Мөреннің» А. Базыр оларны болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

Ленин аттыг колхозтуҥ хойжузу Дамдың Сүрүҥ районда дээре көргүзүглүг болган. Үүс хойга онааштыр 101 хураган, хой бүрүзүнден 2,2 кг дүк алган. «Мөрен» колхозтуҥ хойжулары Допчут Сүрүҥ, Орус Намдал, «Чаа оруктуҥ» Самбуу Дандаа, Авыкай Ойдуп, «Коммунизмче оруктуҥ» Чамдык Агбаан, Сакты Базыр олар база чаш төлдү камгалап алыр болгаш дүк бүдүрерин бедидер талазы-биле эки көргүзүглерни чедип алганнар. Мурнакчыларның одуруунга Ленин аттыг колхозтуҥ чылгычызы Дагба Лопсаҥ, «Мөрен» колхозтуҥ тевежизи Долума Кокуу, Ленин аттыг колхозта Ямаакай Даландай боттарының ажылынга улуг мергежээннер. Хой кыргыырының талазы-биле республика чемпионнары, чаҥгыс өг-бүленің эзлери Чырандай Лакпаев биле Даагындай Лакпаева олар хөй хураганны камгалап албышаан, хөй дүктү кыргып алганнар.

Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери болгаш көдээ интеллигенция бистиҥ ниити чедиишкинивисти улгаттырарынга болгаш быжыглаарынга улуг үлүг-хуузун киирип турарлар. «Чаа орук» колхозта мал эмчизи А. Душкун-оол, ында агроном Т. Бивин, библиотекарь К. Эренчина, эргелелдиҥ кол агроному К. Ширшин, башкылар Оюн Айлмаа, Чудурукпай Биче, Анна Хертек, Александр Кукарин, Валентина Араптан, Любовь Дамба, Раиса Монгальбин, Өнермаа Танова, кижи эмчилери Галина Спрыгина, Полина Тырышкина, Александра Головачева, садыгжылар Шожулчап, Даргат Степаковтар (бир өг-бүле) олар байырлалдыг чылда чедиишкинниг ажылдап турарлар.

Районуҥ колхозтары часкы тарылганы организастыг эрттиргеннер. Тараа болгаш мал чеми культуралардың тарылгазы 102 хуу күүсеттинген. Тараанның үнүжү эки.

Районда тудуг болгаш чаагайжыдылга талазы-биле ажыл база чорун турар. «Коммунизмче орук» колхоз 25 оруннуг эмнелгениҥ, 50 оруннуг интернаттың тудуун сентябрь бириҥ бетинде доозар. «Чаа орук» колхоз 200 олуттуг клубту, 25 автомашина кирер гаражты байырлал бетинде ажыглалга киирер. Ленин аттыг колхоз бир чаа ферма тудуп алыры-биле тудуг материалдарын белеткеп алган, ам тудугже кирер деп турар. Эрзин суурнуҥ чурттакчылары чаагайжыдылганы багай эвес чорудуп турарлар. Ында үш кол кудумчуда 3200 дөс ыыштарны олурткан. Суурнуҥ күш-культуржулары болгаш чону 600 кижи кирер стадионну тудуп алганнар.

Район чылдың баштайгы чартыында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуҥ талазы-биле чамдык чедиишкиннерлиг болза-даа, ам-даа шиитпирлеттинмээн айтыыглар хөй. Бо хүннерде колхозтарның ажыл-ишчилери мал чемнериниҥ белеткелин чорудуп турар. Ынчалза-даа темп аажок оожум. Колхозтарда партия организациялары партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдарны күштелдирип тургаш, ол четпестерни эдери негеттинип келген. Оон ыңай дүжүт ажаалдазының техниказын септээри база-ла хүннүҥ чугула айтыыны болу берген.

Район мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чартык чыл планын күүсетсе-даа, бүдүн чылдың планын күүседир дээш улуг ажылды чорудар апаар. Бир чугула ажыл болза, мал кыштагладыышкынынга белеткенири болур.

Партия райкомунуҥ бюрозу, райкүүском, ажыл-агыйларның удуртукчулары, партияның чер-черде организациялары, комсомол болгаш профэвилел организациялары, көдээ Советтер чедиишкиннерни быжыглаар дээш күзениишкин-биле ажылдаар апаар.

О. БИЧЕ,
СЭКП райкомунуҥ бирги секретары.

Ырбанның сал даап турар ажылчыннарының хүнде кылган ажылының түүнелин үндүргеш, ону көргүзүг самбыразынга бижип турар. «Пионерка» участогунда механизастатынган сал даар звено хүнде 400 ажыг кубометр ыышты салдадырынга белеткеп турар. Даган салдың ниити кубометрин бүдүрүлгениҥ мурнакчыларының бирээзи учётчик эш Н. Колягина хемчээп үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: учётчик Наталья Павловна Колягинаның ажылдап турары.

С. МААДЫНЫҤ фотозу.

УЛУГ-ХАЯНЫҤ ШОЛБАНЫ

Улуг-Хем районуҥ «Улуг-Хая» совхозунуҥ механизаторлары хову ажылдарын мергежилдиг чорудуп, тараа болгаш мал чеми культуралардан бедик дүжүттү чыл бүрү өстүрүп ап келгеннер. Ажылчыннарның организастыг күш-ажылының түүнелинде совхоз күрүненің чагыг-даалгаларын боттандырып, экономиказын хөгжүдүп келген.

Ажыл-агыйның кадрларының аразында күш-ажылга шылгараҥгай кижилер чылдың-на көвүдеп турар. Маҥаа чижек кылдыр комбайнер В. Кызыл-оолду ап көрээли. 1956 чылда Ак-Довурактың профессионал-техниктиг училищезин дооскаш, комбайнерлеп ажылдап эгелээн. 1961 чылдан бо хүннерге чедир «Улуг-Хая» совхозта комбайнер болуп ажылдап турар. Маҥаа ажылдап келген үезинде күш-ажылга кызымаан, техникага камнынын ол көргүскен.

Хоочун механизатор «СК-3» деп комбайнны беш сезонда капитал септелге чокка ажылдаткаш, 852 рубльди совхозунга камнап берген. Кызыл-оол сезон бүрүзүнде 450—500 гектар черниҥ дүжүдүн ажаап, муҥ-муҥ тонна тараны бастырып келген. Юбилейлиг чылда совхозтуҥ тараазы дыка чаагай үнген, ону ажаап кириптеринге дуржулгалыг механизаторнуҥ комбайны белен.

Комбайнер Кызыл-оол хүндүлел бижиктер-биле, өртектиг чүүлдер-биле каш удаа шаҥнадып келген. 1966 чылда халас путёвка-биле Чедер курортка дыштанган, бо чылын база халас путёвка-биле шаҥнаткаш, Чедерге дыштанган.

О. ЛАМА.

Делегейниҥ чалыы назыны Ленинград хоорайда

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Ужуражыышкын киржикчилериниҥ мурнунга 1-ги космонавт Ю. Гагарин сөс алган:

— Октаргай кораблиниҥ соҥгазындан бистиҥ планетавысче эҥ баштай коре каапкаш, чечектелип турар Черниҥ чаражын таан-даа магадаан-дыр мен. Бөгүн делегейниҥ аныяктары, оон идегели, келир үеин болганнар чыылган бо залче ам көөрүмге, сагыжымга база-ла ындыг бодалдар киирер-дир—деп, Ю. Гагарин чугаалаан.

Чаҥчылчаан «Моорлаңар!» деп орус сөстү Ленинград хоорай Совединиҥ күүскомунуҥ даргазы А. А. Сизов чугаалаан.

Демократтыг аныяктарның бүгү делегей федерациязының президенти Р. Мекина, Студентилерниҥ делегей эвилелиниҥ президентизи З. Вокроуглицкий, ВЛКСМ-ниҥ Ленинград өбкомунуҥ бирги секретары Р. Николаев ужуражыышкын киржикчилериже байыр чедирген.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. П. Павлов «Совет аныяктар коммунизм болгаш социализм дээш демиселде» деп иле́ткел кылган.

Комсомолчуларның болгаш бүгү совет аныяктарның өмүнээзинден делегейниҥ аныяктарының төлээлекчилериже байырны чедирбишаан, делегейде бирги социалистиг революцияның дуржулгазы, бистиҥ адаларывыстың дуржулгазы аныяктарга коммунистиг идеалдарны бадыткаары дээш демисел талазы-биле эҥ-не улуг үнелиг капитал болуп турар деп С. П. Павлов демдеглээн.

Бистиҥ чуртувустуҥ чонунуҥ чартык кезии—аныяктар дээрзин илеткелчи айыткан. Улус ажыл-агыйында ажылдап турар кижилериҥ 40 ажыг хуузу 30 чедир харлыг аныяк кижилер. Совет Эвилелиниде эҥ-не биче, ёзулуг-ла «аныяктар» назылыглар—18 харлыг кижилер соҥгуур, соҥгудар эргелиг. Сөөлгү болган соҥгулдаларның түүнелинде 400 мүҥ хире аныяк кижилер Советтер депутаттары болган.

Ленин болгаш партия болза коммунизм дээш демиселге аныяктар организацияларының туружунуҥ болгаш ужур-дузазының дугайында айтыыгны төөгүде бир-ле дугаар ханы болгаш бүгү талалыы-биле ажылдап кылган болгаш совет аныяктар база комсомол коммунизмниҥ идеалдары дээш боттарын бердинген, бүзүрелдиг демиселчилер кылдыр илереткен дээрзин тодаргай чижектер-биле көргүзүп турар. 90 миллион ажыг аныяк оолдар, кыстар комсомолга ниитилелдиҥ эрге-ажыктары дээш демиселдиҥ дуржулгазын эрткен.

Совет аныяктарның мөзү-шынары канчаар дадыгын келгениниҥ, чаачаа хоорайларны, заводтарны, школаларны тударынга оларның киржилгези Совет эрге-чагырганың мырыңай баштайгы чылдарында-ла эгелээн дээрзиниҥ дугайында илеткелчи тодаргай чугаалаан. Бистиҥ партиявыстың болгаш улузувустуҥ аныяктарның бүгү тала-биле болгаш деҥ-дески өзүп хөгжүүрүнге бүгү негелделерни тургускан чоруу ол аныяктарның Октябрьның идеяларынга, коммунизмниҥ идеяларынга, пролетаржы интернационализмниҥ идеяларынга бүрүн медерелдиг болгаш оон ужурунда ханы, чайгылыш чок бердингениниҥ үндезини болуп турар-дыр.

Бо хүннерде, делегей талазы-биле ужуражыышкын-биле чергелештир адаларның революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының оруктары-биле походтар киржикчилериниҥ ушку Бүгү-эвилел следу база Ленинградка эртер. Мында боттарының чыл бүрүдеги следунга хөй-хөй миллион оолдар, кыстарның төлээлекчилери чыглып келген, олар болза хостуг шаг-үезин боттарының Төрээн чуртунуҥ маадырлыг эрткен үезин өөреринге, революцияның болгаш дайынларның хоочун кижилери-биле ужуражыышкыннарга берип турарлар. Олар-биле чугаалажып көрүнер, эргим өөнүктер, ынчангаш совет аныяктар чүүн-биле, кайнаар бар чыдарын оон улам эки билип алыр силер деп, С. П. Павлов чугаалаан.

Бистиҥ аныяктарның амгы салгалы болза кижи төрелгетениҥ угаанбодал талазы-биле санап четпес байлааның, чаа социалистиг ниитилелдиҥ тургусканы культура талазы-биле үнелиг чүүлдериҥ салгакчылары болуп турар.

Ниитилелге кижиниҥ төлептиг болуп бараан болурун бадыткаарынга бүгү-ле социалдыг болгаш өске-даа моондактарны Октябрь революциязы узуткаан деп, С. П. Павлов чугаалаан. Чажындан тура-ла аныяк кижиге: **сен херектиг кижи сен** деп кыйгырыг чаҥыланган. Совет аныяктарның социал талазы-биле бүзүрелдиниҥ, ниитилелге үнелиг бис деп бүзүрелдиниҥ, келир үеге бүзүрелдиниҥ үндезини харын ында.

Октябрь революциязы социал болгаш национал дарладдың кичизин үзе шапкан, улустар аразынга мурнунда көстүп көрбээн харылзаалардың быжыг үндезиннерин тургускан деп илеткелчи оон ыңай чугаалаан. Партия болгаш комсомол бүгү национаддарның аныяктарын совет-патриотизмниҥ болгаш социалистиг интернационализмниҥ угаанбодалынга, делегейниҥ ажылчы чоннарының дем каттыштырылгазының угаан-бодалымга кижизидип турар.

Бүгү делегейниҥ ажылчын аҥгызының болгаш ажылчы чоннарының Октябрьның төрүттүүнген чурту-биле интернационалчы дем каттыштырылгазы тулчуушкуннарга болгаш күш-ажылга совет улустуҥ чедип алган өөдүр улуг типилелгелериниҥ чугула үүлү болган. Делегей пролетариадының: «Совет Россиядан холуҥ ырат!» деп дайынчы лозунун утпаан бис. Интернационалчы дем каттыштырылгазының сеткили дээш, тиилээн социализмниҥ бирги чуртунга көргүзүп келген болгаш көргүзүп турар деткимчези дээш, бүгү чурттарның ажылчы чоннарынга, депшилгелиг аныяктарынга, аныяктарның аҥы-дуҥма эвилелдериҥе изиг четтириишкинни илергейлеп турар бис.

Совет аныяктар болза, Азияның, Африканың, Латин Американың чурттарында өөрүҥге дузаны көргүспүшаан, бодунуҥ интернационалчы хүлээлгезин артык шуугаазын чокка, төлептин-биле күүседип турар.

80 ажыг чурттарның аныяктарының аҥы-дуҥма каттыжыышкыннары, оларның иштинде социалистиг чурттарның, Францияның, Италияның, Чилиниҥ, Аргентинаның, Индияның аныяк коммунистериниҥ күчүлүг отрядтары, бүгү чурттарның болгаш диптериҥ депшилгелиг база демократтыг аныяктары ниитилелди чөптүү-биле эде тургузары дээш бистиҥ-биле кады хол-холундан туттунчуп алгаш демисежип турарынга чоргаарланып турар бис. Демократтыг аныяктарның бүгү-делегей федерациязында, Студентилериҥ делегей эвилелинде сырый каттышкан аныяк демократтарның үүс-үүс миллион армиязы, тайбың дээш, фашизмге болгаш реакцияга удур аныяк демиселчилериниҥ күчүлүг шимчээшкини делегейниҥ хөй-ниити амыдыралының чугула факторлары, делегейниҥ революсчу чорудулгазының чугула күжү болуп турар.

Бистиҥ хүннеривисте аныяк кижи бүрүзүнүҥ ак сеткилдиг хамааты болгаш төлептиг болурунуҥ үндезини үүлү болаа Вьетнамга удур АКШ-тың хирлиг дайының, маадырлыг вьетнам улус-биле дем каттыштырылгазының делегей шимчээшкинин оон канчаар көрүп турары болур. Израильдиҥ империалистиг агрессиязынга таварышкан араб чурттарының аныяктарын бүрүҥ-биле деткип турар бис. Араб чурттарны деткиири дээш совет аныяктарның күчүлүг шимчээшкини бистиҥ бүгү чуртувуста чалгып үнген. АКШ баштаан империализмге, неоколониализмге, реакцияга, фашизмге, өжээнзиректерге болгаш милитаризмге удур демиселге совет аныяктар моон соҥгаар-даа боттарының күштерин бээрлер.

Бодунуҥ илеткелиниҥ түүнелинде С. П. Павловтуҥ чугаалааны болза:

— Бистиҥ төөгүлүг тиилелгевисти — ССРЭ-де социализмниҥ тиилээнин, ол ышкаш коммунизм тургузуушкунунуҥ өөдүр улуг сорулгаларының боттаныышкынын бүгү совет улус бодунуҥ интернационалдыг хүлээлгезиниҥ күүседиишкини кылдыр санап турар. Бүгү диптерде, бүгү чурттарда бистиҥ чуртувустуҥ идегелдиг өөнүктери бар болуп турарынга чоргаарланып турар бис.

Илеткелчи бодунуҥ чугаазын: «Делегейниҥ бүгү чурттарының демократтыг аныяктарының чаҥгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны делгерезин!» деп сөстер-биле доскан. Таврия ордузунуҥ залынга янзы-бүрү дылдар кырынга дараазында сөстер диҥмиреп турган:

Тайбың!
Найырал!
Чаҥгыс эп!

Июль 25-те Таврия ордузунга Вьетнамда америк агрессияны сойгалаан, килеңиг үннер дыңналып турган. АКШ-тың империалистериниҥ Вьетнамда өөскүткен бужар дайының тайбыңга ынак бүгү чурттарга удур дайып болгай. Национал-хосталгалыг шимчээшкинни боой тудар дээш орадажыышкын — хосталгага ынак бүгү улустарны чөҥгээлээни ол деп аныяктар чугаалаан. ГДР-ниҥ, Моолдуҥ, Чилиниҥ, Венгрияның, Чехословакияның болгаш өске-даа чурттарның төлээлериниҥ байыр чедирген чугаалары база ындыг бодалдарлыг болган.

Баштайгы хүнде болган ниити хуралга ССРЭ-ниҥ Күрпланының даргазының оралакчызы А. В. Бачурин аныяктарга «ССРЭ-де социализмниҥ болгаш коммунизмниҥ экономика тургузуушкуну» деп иле́ткел кылган.

Дараазында хүннерде аныяктар шуулганы бодунуҥ девискээрин Таврия ордузундан ырак делгемчидер. Беш диптериҥ аныяктары Ленинград заводтарының болгаш фабрикаларының коллективтери-биле ужуражыр. Дискуссия клубтары ажыттынар. Таврия ордузунга барып, ужуражыышкын киржикчилериже сураглыг совет эртемденнер иле́ткелдерин кылын бээр.

Н. КУПРИЙ,
Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның тускай корр.

1967 ч. Июль 27.

ШЫН

2-ГИ АРЫН

Инженерге сөстен берээл

ТЕХНИКАНЫ АЖЫГЛААРЫ

Бистиң солуннуң идеиейлиг бижиичизи, республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының инженери Иван Иванович Олдыревтиң ады номчукчуларга эки билдингир. Бо удаада ооң элээн каш материалдарын силерниң кичээнгейиңерге бараалгаттывыс, эргим номчукчулар. Ооң саналдап турары үндезилеттингген, практика кырынга бадытказтынган техниктиг сүмелерин бүдүрүлгеге нептередири ажыктыг болуру чугаажок. Техниканың ажаалдазынга, ажыглалынга хамаарыштыр силерниң саналдарыңарны, сүмелериңерни манап тур бис.

СЕПТЕЛГЕ ДЭЭШ ТӨЛЕВИРНИ САНААРЫ

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының инженерлеринин ажыл-агыйларга кылып берген ажылының төлевирин санаарының чурумунуң дугайын тайылбырлап бээрин дилээн чагаалар ажыл-агыйлардан кээп турар. Тракторларның болгаш комбайннарының капитал септелгезин кылып бергени дээш төлевирни Бүгү-эвилелдің «Сельхозтехника» каттыжыышкынының 1965 чылдың декабрь 22-де үндүрген дүрүмүн өзугаар санаар. Мурнунда турган дүрүмден бо дүрүмүн ылгалы болза, дискеткелчек вал, цилиндрлер головказы, блогу, дамчыдылгалар коробказының корпузу, сонгу көвүрүгүнүң корпузу, рамалар, аккумуляторлар, илчирбелер, резиналар кезектерни чаа кезектер-биле солуп септээни дээш немелде төлевир санап турган болза, ам ындыг төлевирни санавайн турар. Шиналарны болгаш илчирбелерни чаартыр септээни, азы оларны солааны дээш аңгы немелде төлевирни санап турар.

Бир эвес ажыл-агый кезектери четче эвес техниканы капитал септелгеге дужаап турар болза, ол кезектерни четчелеп септеп бергени дээш ол кезектериң склад өртээн немевишаан, аңгы төлевирни ажыл-агыйдан тыртар. Техниканы септээн организация септээн техниканың чок артык кезектерни четчелеп бергеш, ол кезектериң доктаатты нган өртээн ажыр тыртып алыр эргези бар. Бо таварылгада ол төлевирни ийи талаларның дугурушканын өзугаар төлежир. Ол ышкаш, ажыглаар хуусаазындан эрткен база озалондакка таварлашкаш, үрелген техниканың септээн төлевирин ийи талаларның дугурушканын өзугаар чорудар.

Техниканың түр септелгезин чорударының талазы-биле чаңгыс аай доктаатты нган төлевирлер чок. Ындыг септелге дээш төлевирни смета өртээн өзугаар чорудар. Ол смета өртээн санаарда, аңаа киириштирер үүлдер: чаа болгаш солуй септээн кезектериң септелге төлевирин ол кезектериң склад өртээн киириштирбишаан, ажыл төлевири, бүдүрүлгениң сан-хөө планга кирер чарыгдалдар, үстүнде чарыгдалдарың хемчээлин көрүп турган, смета өртээнге немей беш хуудан өрү эвес санаан чыылдалар.

Мурнунда турган негелделерни өскертип септээн техниканың шенелде хуусаазын 1500, а дамчыдылгалар коробказының болгаш сонгу көвүрүгүнүн — 2000 шак чедир уза ткан. Чүк сөөртүр автомашиналарның шенелде хуусаазын 16 муң, а чиик машиналарга 15 муң километр эртеринге чедирген. Септээн комбайннарның шенелде хуусаазын база өскерткен.

Бо болгаш өске-даа чаа негелделерге хамаарыштыр республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны болгаш ооң районнарда салбырлары септелге ажылынга негелдени база эжижидип турар.

ЧЫДЫПКАН ТАРААЛАРНЫ КЕЗЕРИНГЕ ЖВН-6 ЖАТКАНЫ ТААРЫШТЫР КЫЛЫРЫ

Амгы үеде республиканың ажыл-агыйларында ЖВН-6 деп маркалыг 300 жатка бар. Ону ужуп чыдыпкан тараалар кезеринге таарыштыр кылырда, аңаа СК-3 комбайнының мотовилозун тургузар. Мотовилонуң дырбаштарынга ындыг хемчээлдиг хоолайны улай каннап тургаш, 2 метрге узадыр. Оларны каннаарының бетинде, ол хоолайжыгаштарга мотовилонуң эжеш салаалары кирер үттерни кылып алыры чугула. Хоолай хевирлиг валды узадырда, ооң кошкан чартыынга улай каннаар.

Жатканың кезер аппараттарын хевээр арттырып болур, ынчалзада чыдыпкан сырый сыптыг тараага ийи бистиг аппарат эки таарж ыр. Бо таварылгада жаткадан салаалардың тудушкан угольнигин адырган, каннаваан талазын куду углай туткаш, өске кезектерни аңаа тудуштурар. Угольниктиң шиш ужун кеспейн хевээр арттырган, кожуг-биле базырар. Бисти оргазын куду кылдыр туткаш, бот-бодундан 400 милиметр аңгы турар калбак демирлер-биле тудуштурар. 50×40 милларметр хемчээлдиг ындыг калбак демирлерни кылыны 5—6 миллиметр калбак кан демирден белеткеп алыр болгаш бир ужун, угольникке, өске ужун биске тудуштурар. Шимчевес кылдыр быжыглаан биске аңдара туткан, шимчеп чоруур ийиги бисти тудуштурар. Бистиң башкарыкчы кронштейнин үстүү бистиң деңнелинге чедир бадырган, быжыглаар. Бистиң борбак салаазын илбээнден ужулгаш, ооң өрнунга фасонныг вилканы салгаш, ооң бир ужун борбак салаанын тудуштурган черинге, а фасонныг вилканың өске ужунга борбак салаанын втулказынга тург үзаар.

Жатканы ынчаар таарыштыр кылырын ажыл-агый бүрүзүнге кылып ап болур болгаш чыдыпкан тараа кезеринге ынчаар эдә кылган жатка бүдүрүкчүлүг болгаш мажак арттырбас болурун практика көргүскен.

СК-3 БОЛГАШ СК-4 КОМБАЙННАРНЫҢ МУРНУКУ ДУГУЙЛАРЫНЫҢ КЛИН РЕМЕНЬНЕРИНИҢ ЭДИЛЕЛ ХУУСААЛАРЫН УЗАДЫРЫ.

Чыл бүрүде-ле ол ременьнерге ажыл-агыйларның негелдези улуг. Техниктиг ажаалданың негелделерин болур чогууру-биле сагып турда безин ол ременьнер шөйлүп, элеп турар. Ону солуур ужурга таварлажыр. «Сельхозтехниканың» Иванов область каттыжыышкынының чаартыкчызы эш Сибирев ол ременьниң иштики талазынга илиир илчирбелериңден кезип кылган көвегни (чурукта көрүңер) салырын сүмелээн. Практика кырынга экономиктиг саналжылгадан алгаш көөрге, ол ажыдыышкын ременьниң ажыглал хуусаазын ийи катап узаткан.

ХЕДЕРНИ УЗАДЫРЫ

Тараа кезилдезинге мажак арттырбас дээш, СК-3 болгаш СК-4 комбайнарының хедерин узадып турар. Бо ажылды кандыг-даа мастерскаяга кылып ап болур.

Узадыкчыны ыяш брустан кылыр (№ 1 чурукта көөр). Ооң бир чартыынга брустуң дуртунуң аайы-биле 4,5×4,5 мм. хөвүлдарны чазаар болгаш бот-бодундан 20 мм. аңгы турар 42 үттү өрүмнээр (№2 чурукта көөр). Салаларны (чурукта 3 деп сан-биле көргүскен) диаметрни 5 мм. сывырган демирден тудушкак эжеш-эжеш кылыр болгаш брустуң үттеринге сугар. Кылыны 2 мм. калбак демирден ийи чаактарны (чурукта 2 деп сан-биле көргүскен) брускa өөрилдер-биле быжыглаар. Узадыкчының ийленчээн өскертиринге чаактарга дөрт үттү кылыр.

Ынчаар кылган узадыкчының бот-үнези заводка кылган бот-үнеден аппас болур ужурлуг.

АЖААП АЛЫЫШКЫН ЧООКШУЛААН

Чылын Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары 47 муң ажыг гектар янзы-бүрү культураларны тараан. Шөлдерде чаагай үнүштер өзүп үнген, ол дээрге тараажыларны өөртүп турар.

Ам үеде районнуң колхозтарының, совхозтарының удуртукчуларын, оларның тускай эртемниглерин юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүн канчап-ла кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алырыл деп шыңгыы бодандырып турар. Хамыктың мурнунда кол үүл — ажаап алыышкын техниказын бүрүн белеткеп алыры болур. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ажаап алыышкын техниказын белеткээринче чогуур кичээнгейни салган. Чижээ, Жданов аттыг колхоз июль 10-га чедир тараа комбайннарының септелгезинин планын 100 хуу күүсеткен. Жаткаларның, тараа арыглаар болгаш чүдүрер машиналарның септелгелери чедишкинниг чоруп турар. Септелге ажылынга колхозтуң механизаторлары Сат Спартак, Доо Санчы, Чамбал Уйнук-Кара, Василий Кесил-оол, Соскуй-оол Содунам болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип, ак сеткилдиг ажылдап турарлар.

Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери ажаап алыышкын чоокшулап олурда, ону кичээнгейнин төвүнге албайн, техника септелгезин хожудадып турарлар. Июль чээрбиге чедир «Х Улуг хурал» колхоз чүгле үш комбайн септээн, «Күш-ажылдың хостуу» колхоз комбайннар септелгезинин планын 25 хуу, Улуг-Хая совхоз — 50,0 хуу күүсеткен. Чамдык ажыл-агыйларда тараа арыглаар машиналарның, кургадыкчыларның болгаш өскеда техниканың септелгезин оожум чорудуп турар. Районда ниитизи-биле комбайн септелгезинин планы 75,4 хуу күүсеттинген. Чаа дужүттүң тараазын хүлээп алыр төп шаннарның септелгези барык чоруттунмайн турар.

Ажаап алыышкын ажылдары өгелээринге чедир санныг хонуктар арткан. Аңаа чедир белеткенир-ле үүлдер хөй. Бо чылдың байдалы-биле алырга, тарааны аңгылап ажаар арга-биле кезери хөй хереглеттинер апаар. Ындыг болганда, комбайнарны септээрибиле чергелештир аңгылап ажаап алыышкынны чорудар кылдыр өде дериири чугула.

Чүгле комбайннарны эвес, автомашиналарны, складтарны, ховуу турлагларында чурттаалга бажыңнарны, столоваяларны, кызыл булуңнарны, чунар бажыңнарны, тараа сайгарып ажылдаар үүл-бүрү чепсек-хереклерни болгаш өске-даа үүлдерни хары угда белеткээрин үениң байдалы негеп келген-дир.

А. ДОНГАК.

Чарыштың дээштиг болуру

Юбилейлиг чылда эки күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алыр дээш чарыш Таңды районнуң ажыл-агыйларында калбарып турар. Районда мурнакчы механизаторларның саны өскен. Дуржулга станциязының комбайнери П. Сырчин эрткен чылын 1036 га тараа культураларын кестиргеш, 1760 тонна тарааны бастырган. Л. Исаков, М. Чернышев олар база эки ажылдааннар. Тараажыларның эки ажылының түңнелинде эрткен чылын бедик дүжүт чедип алдынган. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, «Революцияның чалбыыжы» колхоз га бүрүзүнден 18,1 центнер дүжүттү, а ол станцияның № 5 бригадазының коллективи 1730 га тарылга шөлүнүң га бүрүзүнден 21, «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң № 1 бригадазы 3370 га черниң га бүрүзүнден 20,6, «Межегей» совхозтуң № 3 бригадазы 2164 га черниң га бүрүзүнден 17,8 центнер дүжүттү алган. Ындыг бедик дүжүттерни алганының түңнелинде район күрүнеге 72 муң тонна тарааны дужааган, ынчангаш район РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Профэвилелдериң Төп Чөвүлелиниң түгү-биле шаңнаткан.

Юбилейлиг чылдың дүжүдүнүн ажаап алыышкын техниказын септээр талазы-биле ажылды «Революцияның чалбыыжы» колхоз (кол инженери эш Рыжов), «Межегей» совхоз (кол инженери эш Рудольф) организастыг өгелээннер. Бо ажыл-агыйларда септелгениң он хонук графигин ажылдап кылган, артык кезектерни өй-шаанда тып эккеп алган, септелгеден үнген техника бүрүзүн хүлээп ап турар тускай комиссияны тургускан.

Дүжүт ажаап алыышкынынга ажылдаар комбайнерлерни шилип алырынче улуг кичээнгейни салып, часкы тарылга эрткен дорааннa 3—4 кижи составтыг комбайн звеноларын четчелеп тургускан. Дүжүт ажаап алыышкын техниказының септелгезинге доктаамал ажылдап турар кылдыр быжыглаан дуржулгалыг механизаторларга аныяк механизаторларны кады ажылдаар кылдыр тургускан. Ол чорук септелгениң чүгле темпизин дүргедеткен эвес, харын ооң шынарын экижидеринге улуг салдарлыг бооп турар. Ынчалза-даа септелгениң темпизи ниитизи-биле ам-даа оожум болуп артпышаан.

Ажаап алыышкын техниказының септелгезинин, ховуу турлагларының белеткелинин талазыбиле «Тиилелге» болгаш «Элегес» совхозтар чыдып каап турар. «Элегес» совхоз сөөлгү хүннерге чедир чүгле 2 комбайн септеп алган болгаш жаткаларын, силос комбайнарының септелгезинче ам-даа кирбээн.

Районнуң ажыл-агыйларында чолаачылар-биле кады алырга, 1077 механизатор бар, а негеттинип турары ам-даа 1333, азы 256 механизатор четпес, ооң иштинде 158 тракторист, 83 комбайнер четпес. «Тиилелге», «Межегей» совхозтар механизатор кадрлар талазы-биле бергелерге таварлажып турар. Чүгле «Тиилелге» совхозка 75 тракторист, 46 комбайнер четпес.

Ажыл-агыйларда механизатор кадрларның үнер-кирер чоруу көвүдеп, мындыг чедишпейн турарының кол чылдагааны болза, ажыл-агыйның удуртукчуларының, партия, совет болгаш профэвилел организацияларының талазындан оларның амыдырал хандырылгазынче кошкак кичээнгей салып турарында болур. Механизатор кадрларны ажыл-агыйга доктаамал быжыглаар талазы-биле «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң болгаш көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының удуртукчулары чамдык хемчеглерни ап турарлар. Механизатор кадрлар-биле кижизидилге ажылын экижидер чорук партия, профэвилел организацияларының болгаш ажыл-агый удуртукчуларының соңгаарладып болбас чугула сорулгазы болур. Бо ажылдың хевирлери янзы-бүрү. Бо талазы-биле Таңды районнуң партия организациязы чамдык ажылдарны кылган. Чоокта чаа район төвүнге механизаторлар хүнүн организастап эрттирген.

М. ЛОПСАН-ООЛ.

ДАШТЫКЫЫДА

Социализм чурттарында

ЧКП-НИҢ КЕЖИГҮННЕРИНИҢ САНЫ

ПРАГА. (СЭТА). Бо үеде Чехословакияның Коммунистиг партиязының хүрээлеңинде 1.689.207 кежигүннер санаттынып турарын «Руде право» солун дыңнаткан.

Партияда эң хөй санныг социал бөлүк болза ажылчыннар болуп турар.

Коммунистиг партияның кежигүннериниң 40 хуузу ортумак болгаш дээди эртемниг дээрзин «Руде право» солун база дыңнаткан.

ӨЗҮЛДЕНИҢ СТАТИСТИКАЗЫ

УЛАН-БАТОР. 1967 чылдың бирги чартыында Моолга үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, 5,4 хуу көвүдээн. Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, малдың бир миллион ажыг чаш төлүн өстүрүп, доруктуруп алган. Бо саннарны МАР-ның Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында айтып турар.

Улусчу Моолдуң ажылчы чоннары Улуг Октябрьның 50 чыл оюн утпувушаан, бо чылдың бирги чартыында улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга кайгамчык чедишкиннерни чедип алган дээрзин дыңнадыгда демдеглеп турар.

МААДЫР ХООРАЙНЫҢ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ КҮШ-АЖЫЛЫ

ХАНОЙ. Америк ужар чүүлдүң араатанзыг бомбалаашкыны үргүлчүлеп турзажок, Ханойнуң болгаш ооң чоогунуң амыдыралы хайныкан. Ханойнуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының 1.004 бөлүнтеринге болгаш бригадаларынга эрткен чылдың түңнелдерин өзугаар социалистиг күш-ажылдың бөлүктери болгаш бригадалары деп атты тывысканы Ханойнуң хайныкан амыдыралын херечилеп турар. Олар 11 муң ажыг рационализаторлуг саналдарны киирген. Оларны нептерткенинден алган арыг орулга 7 миллион донг (вьетнам анша) ашкан.

Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, бо чылдың бирги чартыында Ханойнуң бүдүрүлгелеринде бүдүрүлгениң чепсек-хереклерин бүдүрери 43,3 хуу көвүдээн. Хоорайның чоогунда чазын тараан ристиг дүжүду гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 21, 72 центнер болган, ол болза доктаатты нган пландан 72 килограмм ашкан дээни ол.

Ханойда школаларның 195 муң өөренинчилери өөренип, 82 муң ажыг кижи билгир бедидер курстарда ничээлдеп турар. Хоорайда 38 чаа эмнелге бажыңнарын туткан болгаш дерээн. Бомбалаашкындан качыгдаан чонга баштайгы дузаламчыны чедирер сорулга-биле 102.000 кижи медицина белеткелиниң курстарынга өөренип эрткен.

(СЭТА).

Американнарның чидирии

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамда америк шаажылакчыларның чидиригге таваржыры үргүлчүлевишаан. Июль 8 биле 9-та Куангчи можуга патриоттар шаажылакчылар чораан 20 чүк машиналарын чыскаалдан үндүрген. Ол халдаашкынның түңнелинде дайзының 194 солдаттарын өлүрген болгаш балыглаан, ооң иштинде 182 американнар бар болган деп, ВИА агентилел Хосталга агентилелдің дамчыткынын барымдаалаан, дыңнадып турар.

Грециянның иштики херектер министриниң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Грециянның иштики херектер министри Паттакостуң журналистерге медеглээни болза: бир эвес Ярос ортулукта турар политиктиг хоругдаттырганнар политиктиг кандыг-даа ажыл-чорудулгадан өйталаар дугайында билдириишкинге ат салбас болза, олар аңаа кезээ-мөңгеде өлүрар апаар. Ол дугайын Рейтер агентилелдің корреспондентизи Афиныдан дыңнаткан. Эгей далайда ол үнүш-дужүт чок ортулукта 2650 кижи хилинчектенип чыдар. Грециягa шериг эргилдези болган соонда ниитизи-биле 6138 кижини тудуп хоругдаан.

Боттарының эргелери дээш демиселде

ФРАНЦИЯ

ПАРИЖ. Францияның чер ортузу далайның чанында демир оруктуларның үш хонукта үргүлчүлээн ажыл соксадыышкыны ол районда чүк болгаш пассажир поездилерниң шимчээшкинин барык бүрүнү-биле сандараткан. Социал страхованиеге төлевилелди эвээжедир, зарааны дээш төлээр пособиелерни кызырар дээр чазактың чорудуп турар хемчегленинге удурланыышкынның демдээ кылдыр ол ажыл соксадыышкынын чарлаан.

ИТАЛИЯ

РИМ. Консервы үлетпүрүнүң 60 муң ажылчы чоннары ниити националдың ажыл соксадыышкынын 14 шакта чоруткан. Ажыл төлевирин бедидерин, күш-ажылдың байдалдарын экижидерин болгаш бүдүрүлгелерде профэвилелдериниң эргелерин хүндүлеп көөрүн айыткан чаа күш-ажыл керээлерин чарарын олар негеп турар.

ИСПАНИЯ

ПАРИЖ. Нарселон эмнелгезиниң эмчилери ажыл соксадыышкынын каш хүннериң дургузунда үргүлчүлеп, төлеттинмээн ажыл төлевирин тыпсырын негеп турар. Сөөлгү үш айларда өскеда хоорайларның эмчилери база ажыл соксаткан.

(СЭТА).

Ханныг аажылаашкынга удур

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Негр шимчээшкиниң төлээлекчилериниң Ньюарка (Нью-Джерси штат) болуп турар конференциязының киржикчилери «кара кештиглерге удур ханныг аажылаашкынны» полицияның болгаш солдаттарның кара туразында дүржок чоруун буруу шаап турар резолюциянны хүлээп алган. Кара бажыңнарда олурткан негрлерни доп дораан хостап үндүрер болгаш буруулугларга кеземче көргүзер дугайында негелдени резолюцияда бижээн.

Негрлер шимчээшкини АКШ-тың чаа-чаа хоойлуларын хаара тудуп турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Негрлериң ходелиишкиннери АКШ-тың улам чаа-чаа хоорайларын хаара тудуп турар. Кембридж хоорайга (Мэриленд штат) полиция хоорайның негрлер чурттакчылыг кварталын бүзээлеп алган. «Күчүлевес ходелиишкиннериң студентилер таарыштырылга комитединиң» даргазы Браун митингге чүве чугаалап турар үезинде балыглаттырган. Гранд-Рапидс хоорайда (Мичиган штат) чүс-чүс негр оолдар, кыстар полицияга удурланган. Аңаа болган аткылажыышкын үезинде 13 кижи балыгланган. Толидо хоорайда (Огайо штат) бүгү полицияны мобилизастаан. Дөрт негрни тудуп хоругдаан. Хьюстонда (Техас штат) полиция биле негр чоннуң араазында үскүлежиишкин соксавайн турар. АП агентилелдің дыңнатканы-биле алырга, Детройтта национал гвардейжилер негрлер кварталдарының чурттакчыларын пулеметтар-биле боолаан.

ВАРШАВА УНИВЕРСИТЕДИ. Аңаа муң-муң оолдар, кыстар дээди эртемни чедип ап турар. Ол чаа интеллигенциянның хөй армиязы — күчүлүг күш.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

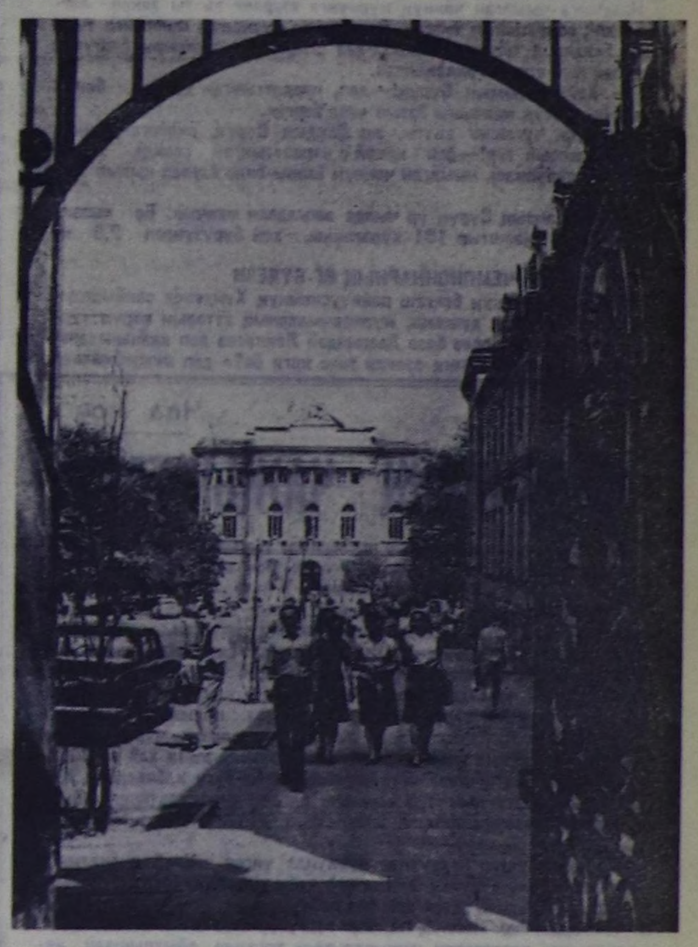

Пуэрто-Рикога база бир авыяастаашкын

Латин-америка чурт—Пуэрто-Рикога ол ортулуктуң келир үеде политиктиг тургузуун тодарадыр сорулга-биле санал алыр деп турар. Пуэрто-Риконуң патриотчу күштери болгаш АКШ-тың дешпилгелиг болуктери санал алыышкынын чорударының идеязынга шинтпирлиг удурланган. Ындыг янзылыг турушту билиш алыр дизе, АКШ-тың болгаш АКШ-ка «хостуу-биле каттышкан» күрүне дээр Пуэрто-Риконуң аразында харылзааларның тоогузунге кичээнгейни көрүндүрер херек.

XIX үүс чылдың төнчүзүнде Пуэрто-Рико ооң өске латин-америка күрүнелериниң хөй нуруузундан ылгалыштыр Испанияның колониязы болуп артпышаан турган. Пуэрто-Риконуң ооң соңгааргы бүгү салым-чолун тодараткан дайын 1898 чылда эгелээн. АКШ-тың чазаа ол дайынны ортулукту эжелеп алырынга чылдак кылдыр ажыглаан. Америк шериглер кара-чаңгыс сорулга-биле — Пуэрто-Рикону болгаш АКШ-ты ниити дайзын — Испаниядан хостаары-биле Пуэрто-Рикога келген дээр дугайын америк командылаал чарлаан. Ындыг болза-даа АКШ ол ортулукту Карибе далай бассейнинге чугула стратегиг плацдарм киллдыр ажыглаарынга хереглеп турган. Чоннуң ортузунда антиспанчы патриотчу хөөннериң АКШ Пуэрто-Рикога колониалисчи дергиндээшкинин быжыглаарынга ажыглаан.

Америк эрге-чагыргалар эжеледдиң соонда дораан-на автономнуг пуэрто-рико чазакты дүжүргеп. Бүгү эрге-чагырга америк шериг командылалынга, а ооң дараазында хамааты чазакка бүрүнү-биле шилчээн. Ортулукту баштай АКШ-тың «девискээри», а 1917 чылдан эгелээш АКШ-тың «каттышпаан девискээри» дээр апарган.

Каттышкан Штаттарның экономиктиг болгаш политиктиг дарлалының аар уржуктары Пуэрто-Риконуң янзы-бүрү бөлүктериниң таарымнас чоруун хайныктырып үндүрген. 20 чылдарның эгезинде антиимпериалисчи хөөннер ортулукка калбаа-биле нептерээн. Пуэрто-Риконуң патриоттарынга удур дерзин үүлгедиишкиннерни массалыы-биле чоруткан. Америк эрге-чагыргаларның дужаалын өзугаар тайбың чыскаалдары боолап, Пуэрто-Риконуң улузунуң үүс-чүс эки оолдарын тудуп хоругдаан болгаш кара бажыңнарже киир октаан. Ынчалзажок америк эрге-чагыргалар ортулуктуң бот башкарылгазын өскөн калбартыр ужурга таварышкан. 1947 чылдың августа пуэрторикочулар боттарының губернаторун соңгуур эргени эң-не баштай алган.

1952 чылдың мартта ортулукка конституция айтырыының талазыбиле санал алыышкынын чоруткан. Ол санал алыышкынынга бүгү соңгукчуларның 60 хуузу киржип, оларның бештиң бир кезии конституцияны хүлээп алырынга удур бадылаан турзажок, конституция хүлээп алдынган. Конституция Пуэрто-Рикону «АКШ-ка хостуу-биле каттышкан күрүне» кылдыр чарлаан. Шынында ол каттыжыышкын ыракта-ла хостуг эвес болган, колониалдыг дарлалдың байдалдарында тура-сорукту хостуу-биле илередир аргажок деп чүве билдингир.

Ынчаарда ортулуктуң чазааның составынга чүгле пуэрторикочулар кирген-даа болза, 1952 чылдың конституциязы чурттуң байдалынга шоолуг эвес өскерилгелерни боттандырган. Чазактың эрге-чагыргазы тус черниң политиказының чүгле чамдык айтырыглары-биле кызыгаарлаттынган. Даштыкы садыг, өске күрүнелер-биле харылзаалар, камгалалдың айтырыглары болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдер чазактың хүлээлгезинден шуут казыттынган. Хоойлу, дүрүм үндүрер дээди эрге-чагырга АКШ-тың конгрезинге мурнуку хевээр арткан. Чикагода округ федералдыг суд Пуэрто-Рикога база дээди суд чери болуп турган. Федералдыг бүгү хоойлулар (үндүрүглериниңден аңгыда) Пуэрто-Рикога мурнундагызы ышкаш база-ла күштүг болуп арткан. Ынчаарга АКШ-тың конгрезин болгаш президентизин соңгуурунга пуэрторикочуларның киржир эргези чок, А Пуэрто-Риконуң АКШ-тың конгрезинде кара-чаңгыс төлээлекчизи чөвүлээр эргелиг болуп турар. АКШ-тың акша болгаш почта системазы ортулукта күштүг болуп нептерээн.

Чаа чурум ортулукта АКШ-тың колониалисчи эрги политиказынга шыныг болур ужурлуг турган. Чижээ, 1963 чылдың октябрьга чедир ортулукка туткан 817 чаа үлетпүр бүдүрүлгелериниң 623-жү, ылавыларга дөрттүң үш кезии соңгу-американнарга, 194-тү ортулукта доктаамал чурттай берген американнарга, чүгле шоолуг эвес кезии пуэрторикочуларга хамааржып турган. Пуэрто-Рико соңгу-америк капиталистерни чиик хөлезилиг ажылчын күжү-биле хандырар чер болуп турар. Соңгу-америк бүдүрүлге эзлери кирген капиталындан ортумаа-биле 30 хуу хире кончааны албышаан, чыл бүрүде Пуэрто-Рикодан барык 300 миллион доллар кончааны соруп ап турар. Ооң ужурунда АКШ-тың эң улуг 100 монополияларының 20-зи ортулукта бүдүрүлгелерлиг болуп турары таварылга эвес.

Американнар Пуэрто-Рико ортулукту ракета-ядролуг чепсектиң базазы болдуруп алган. Ында 13 аэродромнар болгаш ракеталар салып үндүрер шөлдер бар.

Чоннуң таарымнас хөөннерин оожургадыр болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиниң өскен чалгыын чавырылдырары-биле 1964 чылдың январьда АКШ-тың конгрези Пуэрто-Рикода байдалды шинчилээр болгаш келир үеде ооң политиктиг тургузуунуң дугайында сүмелерни ажылдап кылыр талазыбиле тускай комиссияны тургузар дугайында хоойлуну хүлээп алган. Бүдүн чартык чылда ажылдап келген соонда комиссия ортулукка санал алыышкынын чорударын саналдаан. Санал алыышкынының сорулгазы болза, турун турар тургузуңну хевээр арттырар бе, АКШ-тың штаты болдурар бе азы хамаарышпас чорукту тыпсыр дээш саналдаар бе дээрзин шинтпирээри болуп турган.

Пуэрто-Риконуң патриоттары санал алыышкынының идеязынга шинтпирлиг удурланган. Американнар эт-севин чемоданнаан, Пуэрто-Рикодан үүнүп чоруптарынга санал алыышкыны чугула апарган чүве бе? деп, Пуэрто-Риконуң хамаарышпас чоруу дээш шимчээшкиниң медеглелинде чугаалап турар. Улус чон санал-оналыы каш удаа ылергейлеп келген. Ол дугайын америк империализмге удур демиселдің 68 чылдарының дургузунда патриоттарның төккен ханы хереченлеп турар. 25 муң америк солдаттарның болгаш офицерлериниң чурттуу эжелээн байдалдарында, полиция, экономика, парлалга органнарда, радио болгаш телевиденеде кара туразын-да ажылап турар АКШ-тың хөй санныг албан черлериниң контролюбиле эртер санал алыышкынынга улустуң тура-соруунуң кандыг-даа хостуг плередиишкини болбас дээрзин патриоттар демдеглеп турар. 200 ажыг политиктиг болгаш хөөннити ажылдакчылары санал алыышкынынга киришпес деп Пуэрто-Риконуң улузун кыйгырган. Ортулуктуң юристер ассоциациязы ам болур санал алыышкынның характериниң дүрүм өзугаар эвезинге удурланыышкынны кылган.

Латин Американың дешпилгелиг күштери ол санал алыышкынын база сойгалап турар. Бо санал алыышкыны дээрге, Пуэрто-Рикога бодунуң колониалисчи дергиндээшкинин хевээр арттырып алыр дээн АКШ-ка эргежок чугула база бир авыяастаашкын-дыр деп, Мексиканың «Пренса либре» солуну бижээн.

Келир үеде Пуэрто-Риконуң политиктиг тургузуунуң дугайында айтырыгның талазы-биле демисел санал алыышкынының түңнелдериниң хамаарылга чокка моон соңгаардаа үргүлчүлээр апаар. Ол демисел чүгле өзулут хосталганы, ылавыларга бүрүн тускай догунналаашкынны болгаш хамаарышпас чорукту, бодунуң чурттунуң хуу-салымын бодуу шинтпирээр эргени пуэрто-рико улуска тывысканының байдалдарында доостур апаар.

Н. ПОЛЯКОВА (СЭТА).

Совет дипломнар-биле

Совет Эвилелинге өөренир дээш чылдың-на хөй-хөй чурттарның оолдар, кыстары кээп турар. Даштыкы чурттардан келген 35 муң хире, оларның аразында социалистиг күрүнелерниң 32 муң ажыг сургуулдары совет өөредилге черлеринге дээди болгаш тускай өртүмек өртем чедип алган.

ССРЭ-де даштыкы студентилерниң чаңгыс күрүнеден эң хөй санныглары — вьетнамнар. 135 дээди өөредилге черлеринде болгаш өртемчинчилел институттарында ийи муң ажыг вьетнам оолдар, кыстар өөренип турар. Оларның өөренип турар тускай өртемнери — геология, чер байлаа-биле холбашкан ажылдар, энергетика, металлургия, машиналар болгаш приборлар тудуушкуну, радио болгаш электроника техниказы, химия технологизы база өскедаа хөй тускай мергежилдер.

Ле Тует Хань Совет Эвилелинге келге-ле беш чыл болган. Оон аңа-зы Вьетнамның хамаарышпас чоруун камгалап турган, маадырлыы-биле өлген. Ол уруг Ханойда школа-интернатка өөренип турган. Эки өөренип доосканнарның бирээзи дээш, ССРЭ-же чорудар дээрге, амырап хүлээп алган. Ле Тует Хань Одессаның гидрометеорология институдунга өөренип кирген. Өөренип турган үезинде, лекцияларның, семинарларның, практиканың эрте хонна бергенинин дүргени-даа аажок кылдыр сагындырган. Студентилерниң дыштаныр хөглүг үези — ажыл болгаш дыштанылга лагеринге совет өөрү кыстар-биле кады баары, чүүл-бүрү экскурсиялар база ынчалдыр эрткен.

— Чараш, чырык сактыышкынарлыг чанар кижи-дир мен. Төрээн чуртумче чана бергеш, метеорологтап ажылдаар мен. Кижилерниң амыдырал байдалын экижидерин болгаш чуртумга дуза чедирерин кончуг-ла күзээр-дир мен — деп, Ле Тует Хань чугаалады.

Хуан Дау Кинг — Москваның архитектура институдун доозуп алган, чанар деп турар.

— Чажымдан тура-ла чурулгага ынак болгаш тудугжу болуксап чораан кижи болгай мен — дээш, ол оол чугаалады. — Мээң дипломнуг ажылым — уран чүүлдериниң Ханойга түттүнүп турар национал музейиниң төлевилели чүве. Ындыг музей кажан-на ийик, черле туттунган турар деп бодаар-дыр мен. Энир чылын Ханойга уран чурулга делгелгезинин музейин ажытканы оон-биле кайгамчык чүүлдеш кылдыр меңээ сагындырар-дыр. Улузум хосталга болгаш чөптүг чорук дээш демисежип турар. Олар чүгле солдатдаа эвес, харын оон уран мергежилдиг мөзүү база бар. Ынчангаш аңаа тайбың биле кайгамчык чараш амыдырал-чурталга күзенчиг. Өөренип алган мергежилим амыдырадды тудуп тургузар, чаа тудуглар кылыр болгаш катап тургузуушкун ажылы кылыр арганы меңээ берип турар боорга, таан-даа амыраар-дыр мен. ССРЭ-ге эрттирген чылдарымны бодумга кончуг чугула деп бодаар мен. Орус культураның эртинелерибиле маңаа таныжып алдым. Даалыла консерваторияга, музейлерге барып, бурунгу орус архитектураның тураскаалдарын өөренмишаан, чуртка хөй удаа аян-чоруктар кылып чоруп турдум. Орус литературага, уран чурулгага кончуг ынак, ынчангаш совет кижилерниң аалчыларга хүндүткелдиг, чаагай сеткилдиин черле уттуп шыдавас мен.

Ле Тует Хань-биле болгаш Хуан Дау Кинг-биле мен совет дээди өөредилге черлерин доозуп үнген тускай өртемниг вьетнамнарга ВЛКСМ ТБ-ның алдар болдурган хүлээп алышкынынга ужуражы берген мен. ВЛКСМ ТБ-ның пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизи Валерий Ганичев чылганнарга изиг байыр чедиргеш, чаа амыдыралды тудуп тургузарынга оларның улуг чедишкиннерлиг болурун күзээн. Совет Эвилелинин өөредилге черлерин дооскан тускай өртемниг вьетнамнарның саны үргүлүү көвүдеп турар. Совет дипломнарны эткен чылын Вьетнамдан келген 499, бо чылын — 800 аныяк кижилер алган деп В. Ганичев демдеглеп чугаалаан. Өөредилге доосканнар удаас төрээн чуртунга барып ажылдай бээр. А оларның орнунга күзүн совет дээди өөредилге черлеринге 1500 вьетнам оолдар, кыстар — келир үениң өртемденнери, инженерлери, агрономнары, эмчилери кээп өөренир.

ЕЛЕНА ДЕМЕНТЬЕВА,
Парлалганың медээлер агентилелиниң корреспондентизи.

Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур

Суг иштинге чоруур бир хемениң улузу электриктер командазының старшиназы Юрий Чернов биле салбыр командир 2-ги чергениң старшиназы Хуран Медиковту чогаадыкчы бодалыг кижилер дижип турар. Олар боттарының техниказын улам эки ажылаарынче улуг кичээнгейни салып турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

„Шынга“ парлаттынган чүүлге холбаштыр

ҮНҮМ КАДЫП ТУР МЕН

Июль 19-та үнген «Шын» солунда журналист эш Б. Карашпайның «Чыжыргана дугайында» сагыш аарып, хайыралап бижээнинге хөлчок-ла тааржып, чепсүүп каттыштым. Мен база-ла ынчалдыр чүрээм саргып, шынап-ла карак чаржынчыг көрүп чоруур кижи мен. Ол хиремде эш Карашпай дег дүвүрээзиниг алгырыг үнмээнимни миннип, мурнаан эшке четтирдим дивес арга чок. Бо медээ, кыйгыны аңаа-ла чепсүүп, номчааш каап кагбайн, азы «кулак кызын эрттирбейн» херек кырында холга алыр хүну келген-дир деп бүтү-ле хамаарышкан албан организация черлеринге, хөй-ниитинин карак-кулак болурун кыйгырып, үн кадып тур мен.

Кандыг-даа мактаныг чокка чыжыргана дээрге Тываның бир солуттунмас үнелиг, амданыг чаагай, эм хоолулуг чимизи. Тываның мандарини, лимону, апельсини.

Мындыг бир хоочуну сагынза артык эвес боор деп бодай-дыр мен. Бурунгу Тываның араттарының бодунун «хуу-салымы», «ужуралынга» чагырткаш, «шуудунга-ла кире берген» дээнзиг мырыңай үгдунмастаан мугулай аарыы бар: оран чуртунуң дөгүлбе, чайылба бүдүмел байлаан ажыглап, четтирип билбес! Бодап-даа көрүнерден, бөгүнге чедир кат-чимис чыып, хайындырып, дузап, курудуп, кургадып, ону хандылап, компоттап, кисельдеп кым четтирип олурарыл? Инек-караа, кызыл-кат, көк-кат, киш-кулаа, честек-кат, кара-кат, кызырак-караа дээш кандыг кат-чимис чогул. А мөөгү аймаан кым кадырып, дузап — үүжелеп алган, ажы-төлү-биле төтпээже чип олурарыл? Ол чүгле кырын тоттуруп, чем болурдан аңгыда, кижинин, ылангыя чаштың шын, чегче, кадык-шыырак, чараш бооп өзеринге эң-не чугула эм. Допчузу-биле, шак моңу чедир билбези дээрге культураның ам-даа чавызы ол деп үвени тодаргай херечилеп турар. Ам бөгүн аңаа мунгаравайн үүге мунгараарыл!

Алдын, моңгун деменипкен,
Аштап, доңуп түрөп чорду.
Аржаан сугну сүзүп алган,
Аарып, кырлып төнүп чорду —

дээн чижектиг одуруглар чүректин ханызындан сыстыгып, эрги тываның шаандагы амыдыралы сагындырып кээр-дир.

Мен хууда бодумуңа чогаалдарымга бо-ла бодалымны сөглеп кагылап, харын-даа хөй-ниитиже кыйгы сала кагылаптар мен. Чижээ, «Ийи аңнук», «Куруг» («Байлак чуртум». Арыннар — 103, 120) деп рассказтарны эскерип көрүнер. Ында оранның мындыг магалыг, чаагай байлактарын камгалаарынче кыйгырган. Ол дугайында пионер отряды, комсомол организациязы ийикпе, кайы-бир школадан-даа деткивейн турары хомуданчыг. Ол чогаалдар номга үнгеле безин он шаа чыл чеде берди.

Оон-биле чергелештир эш Карашпайның санал, сүме айтырыгларынга немере хевирлиг бодалдарым илередикседим. Автор чыжырганалыг девискээрлерни эвээш адап турар. Ындыг девискээр дыка элбек. Эвээш чижек: Элегес уну бүрүн (ам төнүп турар), Ары Торгалыгның Улуг-Шел, Калбак-Чыраа, Чааты, Шагаан-Арыгның Улуг-Алаак, Арыскан, Кожай-Аксы, Хемчик уну чүм (база-ла төнүп турар) дээш оон-даа өске. Бир эвес тарып нептередир болза, Улуг-Хем унунда-даа, черле Тывада боор, моруй-хемнерде, тамыр-булак хемчигештерде, улуг суггарылга бугаларының уннарында чыжыргана үнмес чер хөвар. Бетин кыдыы бистің хоорай, сууларывыска, ылангыя огородтарга ону чүге тарып олуртпазыл! Хөлчок тааржыр.

Бистер чыжырганы компот, кисель кылып чиирде, ону сыскыырып, суун алгаш, оон сай-үрезинин бок төгер черлерже октап турар бис. Оода ол үрезинин хемнер кыдыы, шык (тааржыр) черлерге аппарып чажып турар болзувусса безин дуза бээр ийик. Азы ону шыгжап, чыырга, кайы-бир хереглээр чери чагып ап турар болза, кандыг болбас дег-дир.

Чыжырганы камгалап өстүрүп сайзырадыр (ону хоойлужудар) айтырыг тургустунуп турда, ол ышкаш өске-даа кат-чимис, тоорук (чойган, пөш) ышкаш үнүштерни камнап, көвүдедир айтырыг кады-ла көдүрлүп келир-дир деп шуут бүзүрээр мен. Ылангыя эм үнүш чимистерни ээлеп, сайзырадып, ажыглалга киирер ажыл-агый черин тургузары чайлаш чок негеттинип турар.

С. САРЫГ-ООЛ,
чогаалчы.

ЭРЗИНДЕН КЫСКА ОДУРУГЛАР

ЧУРАГАЙЛАР ЧУГААЛАП ТУР

Октябрьның 50 чыл оюнуң байырлалынга уткуштур районнуң ажылчы чоннары алган социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүседип турарын чурагайлар тодазы-биле чугаалап турар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле бирги чартык чылда эки түңнелдерлиг болган. Районнуң колхозтары күрүнеге сүт садарының планын 105,3 хуу күүсеткен азы эрткен чылдың ол үезинде турганындан 63 тоннаны хөйнү саткан. Зөт садарының планын 125,3 хуу күүсеткен, эрткен чылгызындан 102 тонна зөтти хөйнү саткан. Дүк — районнуң бүдүрүп турар «чымчак алдыны». Ону күрүнеге садарының планы 139,7 хуу күүсеттинген, эрткен чылдаазындан 16 тонна хөй саттынган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле Ленин аттыг, «Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтар үлегерлиг ажылдаанар. Сүт садар хүлээлгезин «Мөрен» колхоз күүседип шыдаваан.

Районнуң ажыл-агыйлары ам бүдүн чылдың хүүлээлгелерин күүседири дээш шудургу демисежип киргеннер.

ЭЗЕРЛИГ АЪТТЫҢ ЭЗЗИ

Наадымга чыылган чоннуң мурнунга эзерлиг аътты эккеп баглап каан, саваттынып турган. Ону бир-ле мурнакчы малчына тыпсыры билдинип турган. Ынчалза-даа шаңналдар тыпсыры болгуже, оон эзэи кым апаары билдинмээн.

— Хойжу Дамдың Сүрүң! — деп, чарлаттынган соонда, Ленин аттыг колхозтуң малчыны базып чеде берген.

— Эзер, чүгенниг аътты, эш Дамдың Сүрүң, силерге шаңнал кылдыр тыпсып тур! — деп немей чарлаттынган соонда, хойжу аъдынга олурупкаш, чыылган чоннуң баары-биле ёзулал ыылып эрткен.

Хойжу Дамдың Сүрүң үр чылда ажылдаан малчын. Бо чылын ол чүс хойга онааштыр 101 хураганны, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү алган.

ЧЕМПИОННАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндүлел самбыразының баарынга тура дүшнеш, мурнакчыларның аттарын көрүп турган, Чырандай Лаңпаев база Даагындай Лаңпаева деп каанын эскерер бис. «Бир өг-бүленің эзлери эвес ирги бе?» деп кижилерни ол аттаар бодандырыптар. Олар шынап-ла бир өгнүң эзлери. Ленин аттыг колхозтуң хойжулары Чырандай Лаңпаев биле Даагындай Лаңпаева олар бо чылдың конкурузунга Чырандай 475, Даагындай 476 хойларны кыргааш, кайызы-даа оортан тонна элээн ажыг дүктү алгаш, республика чемпионнары болганнар.

Чемпионнар амгы үеде Төре-Хөлдүң чайлаанда хоюн семиртип турарлар.

НОГААН КУРЖАГ

Эрзин суурнуң чурттакчылары сөелгү ийи чылда чаагайжыдылгаже кичээнгейни углааннар. Чоннуң күжениишкини халас барбаан. Пушкин, Найырал, Титов кудумчуларга базып чоруурга, ол-бо талада ногаан куржаглар дургаар шөйлү берген тургулаар.

Эрзин көдээ Совет чаагайжыдылга айтырыын холга алган деп чугаалап болур. Ону мындыг саннар бадыткап турар. Пушкин кудумчуга эткен чылын 700 дес ажыг ыяшты олуткан. Олар эки ажаалданың болгаш хайгаралдың түңнелинде ногаан куржаг апарган. Бо чылгы ыяш олуртулгазында Найырал кудумчузу кичээнгейниң төөгүнге турупкан. Ында 1590 дес ыяш олуртунган. Ол кудумчу база-ла ногаан куржагга хүрээлеткен.

Тарымал ыяштарны камгалаар сорулга-биле бо чылын 1510 метр херим-кажааны туткан болгаш 2500 метр черниң арыын казып, аштаан.

«ХҮРЕШТИҢ» ДУҢМАЗЫ

Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадион барын билир бис. Ол бут бөмбүү ойнаарынга база хүреш эрттиреринге таарымчалыг стадион.

Эрзинниң күш-культурмулары Эрзин хемниң эринге «Хүреш-ке» дөмей стадионну тударын шиитпирлээннер. Оон кол тудуу доозулган болгаш аңаа бо чылын районнуң малчыннарының Наадымы болуп эрткен.

С. ТАМБА,
«Шынның» корреспондентизи.

Кызылда божулга бажыңының коллективиниң бүгү ажылдакчылары бистің чуртувустуң чаа-чаа чаш хамаатыларының хүннүң-не немежип турарынга кезээде өөрүшкүлүг, а бо удаада оларга онза өөрүнчүг болуушкун болган: ол-ла божулга салбырының үлегерлиг, хөй-ниитичи ажылдакчызы, комсомол организациязының секретары Екатерина Иванова кыс уругну божуп алган.

ЧУРУКТА: чаа төрүттүнген чаш хамааты, оон авазы болгаш божулганы хүлээп алган акушерка Е. С. Павловичева.

О. КОДУР-ООЛДУҢ фотозу.

Чаа ном

ИЛБИЧИНИҢ ЧАЖЫТТАРЫ

Республиканың ном салыр черлеринде тывылбас, ховар илби литературазының бир ному көстүп келген. Оон ады: «Илбичиниң репертуары» («Репертуар иллюзиониста») Автору — билдингир совет илбичи Алли-Вэд (Александр Алексеевич Вадимов). Номну профиздат 55 муң кезек кылдыр Тула хоорайга үндүрген.

Бо айның 12-де үнген «Шын» солунда бис «Илби-шиди бар бе?» деп эгелиг ыска чүүлдү бижээн болгай бис. Ында ийи-үш илби-шидиниң чажыдын номчукчуларга ажыткан бис. А бо номда 130 ажыг тергиин солун болгаш бөдүүн-даа, нарын-даа илбилерниң чажыдын А. Вадимов эки тайылбырлавышаан, чуруп турган ажыткан. Ол дээрге илби-шидиден тургустунган дыка хөй аңгы-аңгы концерттерни көргүзеринге четчир-дир. Бо бүгү илбилерниң аразындан ийи-үштү көргүзүп өөренип алгаш, агиткультбригаданың-даа программазынга киирип алыр болза, көрүкчүлерниң сонуургалын доюлдурары магатчок.

Бо номну автор колдуунда мурнунда үнген «Клуб сценазынга илби-шидилер», «Шупту кижилерге илби-шидилер» деп номнарынга үндезилевишаан, эллэн хөй чаа илби-шидини немеп бижээн. Номда 427 арын бар. Номнуң иштики тургузуу база онза: көпеектерни, шариктерни, көзерлерни чажырарының аргазын айытпышаан, автор концерттиң программазын кандыг аайлыг тургусса экил, илбичи кижиниң хеви кандыг болурул деп айтырыгларга долу харыны берип турар. Ном 18 кол кезектерден тургустунган. Кезек бүрүзү бир-ле чүве-биле илби көргүзерин тайылбырлаан. Чижээ, 9 дугаар кезекте шилдер, рюмкалар, стаканнар, суг-биле кылыр он ийи; 14 дугаар кезекте селемелер, бижектер-биле кылыр беш илби-шидиниң чажыдын тайылбырлап ажыткан.

Мооң адаанда бижиттинген илбини Робер Удэниң (сураглыг илбичи) үезинден тура «Ядыы кижиниң дүжү» деп ат-биле делегейниң илбичилери көргүзүп эгелээн.

Илбичи бичии ночал тудуп алган үнүп иэзр. Аңдара тудар. Иштинде чүү-даа чок. Холунда база чүве чок. Оон соонда оң холун карбаш кылгаш, агаардан бир мөңгүн чоос уштуп эккээр. Оон соонда көрүкчүлерге чеде бергеш, оларның думчуундан, бөргүнден, идиинден, бажының дүгүнүң аразындан бир-бир мөңгүн чоостарны уштуп-ла турар. Кочалда чоостар үүгле шыңгыраар чүве! Үжен хире чоосту чыып алгаш, көрүкчүлерни бүзүредири-биле сценада стол кырынга теге кааптар.

Бо илбиниң чажыды кончуг белен. Бир эвес ону өөренип алырын күзээр болзуңарза, «Илбичиниң репертуары» деп номну садып ийикпе, азы библиотекадан ап алгаш. 77 дугаар арынны ажыдыптыңар: шупту чүве силерге билдине бээр. Харын-даа Кызылда № 4 цирк-шапитонуң илбичизи Михаил Садомскийниң көргүзүүлериниң чажыдын-даа оон тып алырыңар чадавас.

Чаа ном баарды, уткуңар!

О. ТАРЫМА.

Бут бөмбүү

Чедиишкинни быжыглаваан

Республиканың бут бөмбүүнге бирги чери дээш маргылдаага киржир эргени чедип алырының Кызыл зоназының талазы-биле шилилде оюннар «Хүреш» стадионда үргүлчүлеп турар.

Июль 24-те «Кызыгааржылар» биле «Саян» командаларының ужуражыышкынын көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көрген. Кызыгааржылар оюнуң баштайгы минуталарындан эгелээш, инициативаны чаалап албышаан, 2 санны киир тепкеш чапсарлааннар.

Ийнги чартыында оюнуң байдалы дүрген өскерилген. Саянчылар бо удаада боттарының ойнакчылары-биле чапсар үезинде канчаар ойнаарының дугайында багай эвес планныг ойнап эгелээни мырыңай илдең болган. Кады ойнап турган эжиниң дамчыткан бөмбүүн Александр Добрынин кызыгааржыларның хаалгазынче тудар аргажок тепкеш, баштайгы бөмбүктү киирген. Оон улаштыр база-ла шиитпирлиг бурунгаарлап киргеш, Виталий Хроменков санны деңнештирген.

«Саянның» төп халдакчызы Михаил Гамидов оюнуң ортаа үезинде бурунгаарлап киргеш, үшкү бөмбүктү киирген. Элээн каш минута эрткенде Михаил Гамидов бодунуң командазының чедиишкинин улам быжыглап, дөртку бөмбүктү киргениниң сөелүнде 4:2 санныг болуп, саянчыларның тиилелгези-биле доозулган. Бо удаада кызыгааржылар баштайгы чедиишкинин улам быжыглап шыдаваана хомуданчыг.

Г. МИХАЙЛОВ.

* * *

Июль 25-те «Тудугжулар» биле «Енисей» командалары ойнааннар. Оларның ойнаашкынының баштайгы чартыындан-на «Енисей» идепкейлиг ойнап, бөмбүктү тудугжуларның хаалгазындан ыратпайн турган, үш бөмбүктү киир теп алган. А тудугжулар бир бөмбүктү киирген часпарлаан. Ийнги чартыында тудугжулар туружун таарыштырып, эллэн идепкейлиг ойнаш, бир санны киирее-даа 4:2 санга енисейжилерге уттурган.

С. ТАМЧАЙ.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Мария Дамдыновна Бай-Карага тывыскан 229552 дугаарлыг 8 класс дооскан херечилелдиң читкенин барымдаалаваш, ону күш чок болдуруп чарлап тур.

Вера Шаравиевна Шактар-оолга тывыскан А 491389 дугаарлыг 8 класс дооскан херечилелдиң читкенин барымдаалаваш, ону күш чок болдуруп чарлап тур.

Улувас-оол Биринович Ооржакка тывыскан 117577 дугаарлыг бышкан билигниң аттестадының читкенин барымдаалаваш, ону күш чок болдуруп чарлап тур.

Кино

ИЮЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Золушка» 10.30, 12.30, 2.30, «Такарацука театрдан келген уруг» 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ийи капитан» 3, 7, «Кызыл-бут кадарчы» 5, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Бичии дургун» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Төрүттүнген хүнүңбиле» 9.40, 11.30, 1.30, «Гайдуки» 3.30, 5.30, 7.30 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Байырлыг, оолдар» 1, «Килиманджаронуң хары» 3, 7, 9 шактарда.

АЖЫКТЫГ МИКРОБТАР

Бойдуетүн амыдыралынга микробтар улуг рольдуг болуп турарлар. Хөрзүн микробтары чокка үнүштер өзүп шыдавас. Үнүш чокка, үнүштер-биле амыдыраар амытаныар чок турар ийик.

Хөрзүн микробтары үнүштерге чемиштиг белеткеп турар. Чүвени иридип, чыдыдар бактерилларның дузазы-биле амытаннарның болгаш үнүштерниң организмнинге ажык чок болу берген продуктулары, ол ышкаш амытаннарның база үнүштериң сек-артынчылары хөрзүнге киргеш, эллэн бөдүүн химиктиг бүдүмелдерге чарылгылаваш, чүгле хора чок апаар эвес, харын-даа дузалыг болу бээр. Иринишкиниң түңнелинде азоттуг продуктулар тыптып келир. Орус эртемден С. Н. Виноградекийниң ажытканы бактерилар бо продуктуларны ажыдып хуулдурар, адак соонда барза-барза олардан селитраны ап турар. Селитра хөрзүн суунга эстирге ону үнүштер дазылын дамчыштыр сиирип ап турар. Селитрада азот бар, ол азот белоктарның составынга кирип турар, ынчангаш үнүштерниң эң-не кол чемиштиг бүдүмели болуп турар.

Агаардан азотту шуут шиңгээдип ап турар бактерилар хөрзүнде база бар. Кажан ол бактерилар өлүрге оон чыып алган азоду-биле үнүштер чемненип турар. Чижээлээрге, бобы үнүштериң бобтары — чочак-тараа, фасоль, вика, люпин болгаш өскелериин-даа дазылынга борбайтыр уяланып амыдыраар бактерилар ындыглар. Ынчангаш бобы үнүштер чемишчидилге салбаан хөрзүнге безин эки үнүп болурлар.

Бистің ховуларывыстың дүжүттүү хөрзүн микробтарындан улуу-биле хамааржып турар. Ынчангаш ол микробтар кижиге тергиин улуг дузаны көргүзүп турар, оон ужурундан оларны кижиниң дузалакчылары деп адап болур.

Кижиге дуза чедирип турар оондаа өске микробтар эвээш эвес. Хлеб ажыдарда хоюткан далганче дрожжаны холуп турар бис, ол дрожжа чогенчиг бичии дыка хөй грибоктардан тургустунган болур. Хоюткан далганны таарымчалыг байдалга тургузуптарга дрожжа грибоктары өзүп, көвүдээш ажыышкын үндүрер; оон түңнелинде хоюткан далган хөөреп келир болгаш оортан эки шынарлыг, шаараш үттерлиг чымчак хлебти быжырып ап болур бис. Капустаны ажыдары, огурецти дузаары, яблокону ажыдары, хойтпак-таракты ажыдары, быштактаары, мал чемни силостаары, янзы-бүрү үнүштер богун чемиштидилгеге белеткээри болгаш өдек аймаан сугларылга шолдерилге халдавырын чок кылыры — бо бүгү чүүлдерни кылыры микробтарның ажылынга үндезилеттинген.

Дүдүк өскүдери кижи бүгүдеге билдингир. Бичии грибоктарны безин кижиге дузалыг кылдыр хереглээрин эмчилер билип, өөренип алганнар. Эрткен чүс чылдарның чеден чылдарында-ла орус эртемденнер В. А. Манасейн болгаш А. Г. Полотебнов олар кижиге аймылдыг микробтарның өзүлдезин дүдүк өскүдер моогүжүгештиг бир аймаа моондакташ турар дээрзин ажытканнар. Ол моогүлер микробтарга өлүмнүг бүдүмелдерни ажылдап үндүрүп турар деп чүве соонда билдинген. Ам үеде бис ындыг арга-биле янзы-бүрү аарыгларны эмнээринге хереглеп турар кончуг эки эм болур пенициллинни кылып ап турар бис.

Москва чоогунуң хөрзүн бактерилазындан грамицидин деп чаа эмни совет эртемденнер тып алган. Оон-биле ринниг балыгларны болгаш микробтарның өскүдүп турары өске-даа чамдык аарыгларны чедиишкиниг эмнеп турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистеринин 21-27, иштики информация килдизинин 20—60, бухгалтериянның 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01168.